

FREE THOUGHT.

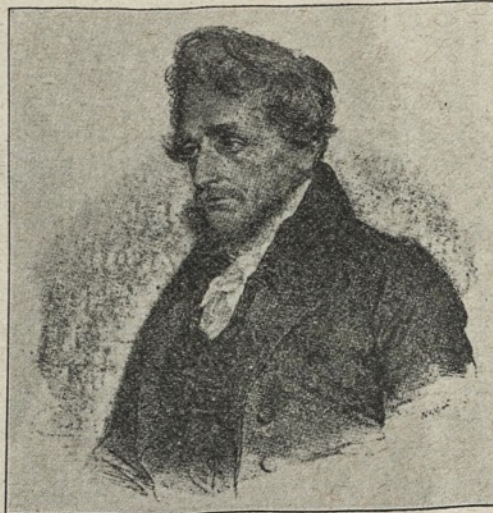
Mēnesinis Iliustruotas Mokslo ir Literaturos Laikraštis, leidziamas Bendrovēs "Laisvoji Mintis" Chicago, Ill. ir Scranton, Pa.

All communications must be addressed to "Laisvoji Mintis", 3252 So. Halsted St., Chicago, Ill., or 1419 N. Main Ave., Scranton, Pa.

No. 19

Chicago, Ill. & Scranton, Pa., Rugsējo (September) mēn. 1911 m. II TOMAS
Entered as Second Class Matter July 29, 1910, at the Post Office at Chicago, Ill., under the Act of March 3, 1879 II-nd VOL.

Manager A. Olszewski, 3252 So. Halsted St., Chicago, Ill.

J. Lelevelis.

J. Šliupas.

JOAKIMAS LELEVĖLIS

(1786-1861)

—:O:—

Tarpe garsūnų Vilniaus universitatės buvo prof. Joakimas Lelevėlis, garsus historikas, gimęs Varšavoje 22 d. kovo 1786 m. Lietuviškoji visuomenė jį lyg pamiršusi yra, ir tik mano rūpesčiu Scrantone tapė įsteigta jo vardu pagelbinė lietuvių draugystė.

Lelevėlis mokėsi Pijarų konvikte Varšavoje, ir paskui Vilniaus universitatėje 1804 m. Čion jis klausė filosofijos, ypačiai istorijos pas Hussarzewski, o philologijos pas Grodeck'ą. Jau 1808 m. jis apskelbė "Rzut oka na dawność Litewskich narodów" (Vilniuje), kur kaujasi su Šloezerio "mokytaja nežinia". Per Tada Čackį buvo pašauktas mokymui geographijos istorijos senųjų gadynių. 1810 m. Lelevėlis iškako į Lucką, tai vėl į Porycką, kur toliaus istoriją studiavo. 1811 m. nukako į Varšavą, kur susipažino su Kviatowskiu, Linde, Bentowskiu ir Kopynskiū. Jau naujas mokinys čion netapo per išdidžius "jubilatūs" primtas į Mokslo Prietelių Draugiją!! Pakviestas Jono Sniadeckio, 1814 m. Vilniuje jis užėmė vietą profesoriaus Vilniaus universitatėje, o 1818 m. jis perėjo į Varšavos universitatę. Galiaus jis tapo paprastu profesoriumi Vilniaus universitatėje ažuot Ignoto Onacevyčiaus 1821 m. Nuo 1824 m., po "philarėthų" tyrinėjimo, jis gyveno Varšavoje, kur išspausdino "Dzieje Polski" (1829), 1831 m. buvo apšvietos minystru ir sąnariu lenkų valdžios, ir dėlto 1832 m. iškako į Prancūziją, o 1833 m. į Bruxellę. Čion jis gyveno bėdoje ir varguose, kartais be duonos kąsnio. Mirė Paryžiuje 29 d. gegužio 1861 m.

Jo darbų pamatiniais idealais buvo: išliuosavimas valstiečių iš po ponų valdžios ir tikėjimo valnybė po skydu tikros liuosybės ir brolybės. Rašė lenkiškai bei prancūziškai. (Slg. "Aušra" 1886 m., š. 114—115). Spaudoje išleidė "Dzieje Litwy i Rusi až do unii z Polską" (Paryžiuje, 1839). Županskis Poznaniuje pasiēmė jo veikalus spaudoj apgarsinti, kas ir įvyko: "Polska, dzieje i rzczy. jej" (1851-64), 20 t.; "Mowy i pisma polityczne" (1864); taip-gi išėjo jo "Listy do rodzeństwa pisane" (1878-79, 2 t.) su daugeliu žinių iš jo gyvenimo.

Lenkų socialistiškoji jaunuomenė, 1896 m., Krokovoje šventė atmintį to didžio historiko kaipo savo draugo. Ar Lelevėlis buvo socialistu, atrodo jo kalbos. Štai vienoje (Mowy i pisma polityczne, š. 548 ir t.t.) sako: "...Net patįs demokratai, kurie save tokiomis vadina, nenori elgtiesi sulyg demokratijos pagrindų, nē-gi šnekėti apie ją, tikri *noli me tangere*, nepalypsteltk manęs, nes susižeisi! Reikia tai matyti, kad einasi apie nepriegulmingą Lenkiją; nors ji būtų sriautu ne-

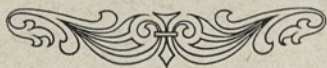
laisvės, tiek to, jeib tik nepriegulminga, ir daugiau nieko. Lenkija neturinti žinios pati apie save, Lenkija be pagrindų, be sąžinės, gana kad būtų pripažinta esanti nepriegulminga. Netyrinėk, guodok priešininkų numonę, tylėk! Sakoma, kad žmogus be savystovios nuomonės, be sąžinės, yra arba kvailiu, arba niekšu: nenoriu tokios Lenkijos.... Kada sukaktuvėse Prancūzų revoliucijos, kurias laikėme Varšavoje, tvirtinau, kad maištas yra iš tikrųjų ir toliaus bus mums *sociališką* revoliucija, neatbūtinai reikalinga atsigimimui tautos, tai rūstavo ant mano tvirtinimo. Mūsų diplomatai persigando, ir vos manęs nepakvietė prieš Trobesio teismą už tokį drąsų išsitarimą. Revoliucija turėjo sustoti ten, kur buvo, ir neįsileisti į sociališkas atmainas. Priešingai, Krokuvos maištas pradeda nuo akto augščiausiame laipsnyje revoliucijiško, nuo akto sociališko: pakviečia liaudį maištan, atgaviman savų tiesų per radikališką revoliuciją, atmainyman iš pamatų sociališkosios tvarkos.... Tai yra pirmutinė sociališkoji revoliucija, kuri atvirai apsiereiškia lenkiškoje apiregėje. Nuo to laiko, nepatikėtina, kad kokia-kita su atžagareiviškomis nuomonėmis įvykti galėtų.... Visur liaudis pradeda atžinti, kad—jaigu pati savaimi neatgaus savų tiesų, niekadės neturės. Tatai pasakėme keletas metų atgal išėivijos vardu. Gal-būt mūsų balsas nepasiekė liaudies, vis-gi Krokuvos revoliucija geriaus mums davė suprasti, kas reikia daryti. Nuo šito sykio jokia lenkų maištas negali apsieit be liaudies; veikliausiu bus tas maištas, kurį pati liaudis pradės, kuriam ji pati duos įsibėgėjimą ir linkmę...."

O savaite pirmto Lelevėlis geduoliuose minėjimo mirties maskoliškųjų revoliucionierių, sukankant metams sušaudymo Simano Konarskio, tarp kitko pasakė: "Tai yra, nėra skirtumo tarpe tų maskolių ir lenkų, kurie myli laisvę. Broliai tekinėja pagelbon brolių. Nesiliauk, Bakunine, apsiēmime, užbaigk pradėtąjį darbą, ištrivok drąsiai priešgynybėse, kokios tavęs laukia.... Drauge Bakunine! paduok mums draugiškąją ranką ir apsiglėbokime širdingai...." —

Aišku tad, kad Lelevėlis buvo platintoju ir globėju revoliucijiškų pažvalgų. "Įsimylėjęs į tėviškas dējas, ten jis sēmė savo įkvėpimą ir ant jų papėdės išdirbo savo republikoniškus persitikrinimus. Tikrai mylėjo laisvę ir tikėjo į ateinančiąją tautų brolybę. Jis buvo išpažintojū polytiško federalizmo, patikrinančio savistovumą atskiroms tautybėms ir savyvaldą provincijoms arba šalims. Jo supratime, Lenkija nebuvo tai viešpatystė, prigulinti vienai tik lenkų tautai, buvo tai viešpatystiška federacija, kuri susidėjo iš liuosnorės unijos įvairių tautų, ant papėdės interesų bendrumo. Rusija, kurią Lietuva užviešpatavusi buvo, ir kuri drauge su šitąja prisidėjo prie viešpatijinio susivienijimo su Lenkija, buvė savabutiška tauta, visai skirtinga nuo Moskvos, papėdės Maskolių tautos. Tas mintis, kurias Lelevėlis išreiškė dar prieš lapkritinį maištą, jis išplėtojo tikrai labai svarbiame veikalėlyje:

“Dzieje Litwy i Rusi”. Toji pažvalga, šiandien—galima sakyti—visatinai pripažinta, buvo anuose laikuose, ne tik akyvaizdoje Karamzino tikrinimų, bet ir akyvaizdoje mūsų historiškiosios Noruševyčiaus mokyklos, nauju spinduliu šviesos, blaškančios tamsybes dėjų anų tautų. Lenkiškiosios kultūros persvarą toje valstybinėje sąjungoje patikrino gminvaldystė, beėsanti pamatine lenkiškos tautos surėdymo forma. Toji gminvaldystė persistatė nesugadintoje savo formoje rytmetyje dėjų, kada kaimiečiai nebuvo dar pragaišinę ukėsybę. Toji pradinė gminvaldystė perstatė tūlą formą bendrybės. Liaudis valdė žemę bendrai. “Buvo tai gminos žemė; ne mano, ne tavo, bet mūsų; mir'o, liaudies žemė, šventa” (Polska średnich wieków). Tos minties gemalus jau užtinkame veikale “O początkowem prawodawstwie polskiem”, apskelbtame 1828 m. Buvo tai anuose laikuose—pasakyčiau—svarbiu atidėngimu draugijos mokslo dirvoje. Tiktai keletu metų pirma jo skelbė tatai Augustinas Thierry, Saint-Simono mokinyš, kurs “Historijoje Anglijos užkariavimo per Normanus” atkreipė atydą ant bendro žemės valdymo pas Keltus. Rods jau pas Herodotą, Caesarį, Tacitą užėiname taipgi žinias apie bendrą žemės valdymą, bet tos žinios praėidavo veik nepatėmytos, iki Lelevėlis neatkreipė ant to mūsų atydos ir atydos slovėniškųjų historikų, o Thierry—Europos vakarų” (B. Limanovski).

Lietuviai, pažinkime savo praėities gerbtinus žmones!

Kova priešais mokyklos klerikalizaciją.

—:O:—

Visos tautos suprato ir pradeda suprasti klerikalizmo įtekmės į mokyklas kankšmingumą; ir vienos jų paliuosavo, kitos stengiasi paliuosuoti mokyklas iš po kuningijos globos.

Anglijoje jau nuo šimto metų yra vedama kova priešais kuningijos įtekmę į mokyklas. Apie tą kovą sevaitraštyje *Das freie Wort* N10 randame straipsnį ponios Lilli Janosh, kuri sako, kad tą kovą pradėjo 1808 metais nedidelis būrelis pažangesnių žmonių. Iki tam laikui jaunuomenės auklėjimas buvo išskirtina kuningijos privilegija. To auklėjimo pasekmes bene geriausia charakterizuoja Londono policijos viršininkas savo publikacijose pradžioje XIX šimtmečio, apskelbdamas: “Ant kampo kiekvienos gatvės—urvas skurdžiams lošimui ir kliubas turtuoliams. Kuningai gali pasigirti skaitliumi tokių, kurie įstengia išgerti ne vieną, bet du, tris butelius degtinės.

Tarpe 600,000 gyventojų randasi apie 50,000 prostitučių, neskaitant armijos “metresų” (sugulovių). Parapijinėse mokyklose išvystoma pessimizmas ir dvasiškas nuskurimas. Kovą priešais parapijines mokyklas pradėjusi “Filosofijos Draugija” Manchesteryj, kurios priešakyje stovėjo tokie mokslavyriai, kaip Adomas Smith, Mattews, Robert Owen, Dalton, Fulton ir kiti. Tečiaus iki antrai pusei XIX šimtmečio elementarinėse mokyklose Biblija buvusi mokymo pamatu, kadangi su jos pagalba buvo mokinama net ir aritmetikos. Mokinius, pav., klausdavo taip: “Jokubas turėjęs keturias pačias, iš jų Lea turėjo šešis sūnus, Rachela—du, Bilha du ir Slipa taipgi du. Kiek gi tat sūnų turėjo Jokubas?...” Pirmutines svietiškas mokyklas įsteigė Lancaster'is ir Owen'as. Šio pastarojo įsteigtoje mokykloje suvis buvo išskirta mokinimas religijos ir išguldinėjimas Biblijos. Ilgainiui mokykla išdavė visai kitokius žmones. Iki 1835 metų vos 50 nuošimtis vaikų lankė mokyklas. Verčiamas viešos nuomonės lordas Russel (1839 metais) suorganizavo valstybinį švietimo komitetą, kuris pamazu persikeitė į švietimo ministeriją. Kuningija tuomet sujudo ir pradėjo smarkią agitaciją priešais “svietiskąją tyraniją”. Net surengė demonstraciją, atvedant minias prieš karališkus rūmus reikalauti panaikinimo minėto komiteto. Karalienė Viktorija kategoriškai apreiškė, jog vyriausybė geidžia tautai gerovės ir kuningijos reikalavimą atmetė. Gi Juozas Hume 1843 metais įnešė: parlamentan sumanymą, kad būtų užgirtas viešo valstybinio švietimo įstatymas. Tečiaus tik 1870 metais valstybė ir valsčiai priėmė ant savės užlaikymą mokyklų, kuriose, savo keliu, užsiliko klerikališkas elementas. Nauji mokyklų įstatymai šiaip-taip įvykdinta 1903—1906 metais. Kaip į tą atsinešė liaudis, parodo kadirtas faktas, jog 1903—1906 metais patraukta teisman 72.277 asmenis už tat, kad nenorėjo mokėti mokesčių mokykloms užlaikyti, kuriose buvo mokinama ir religija. Jau 1870 metais Gladstone'as reikalavęs atskyrimo mokyklos nuo bažnyčios, Rosebery gi to paties reikalavo vardan logikos ir filosofijos. Cambell Bannerman-gi, vardan etikos ir prašalinimo religijinių kivrėjų, o darbininkų partijos sekretorius, Ranesy MacDonald, vardan savo partijos, apreiškė: “Tie visi, kurie primeta religiją, apie tikrą religiskumą neturi mažiausio supratimo; svarbus gero išauklėjimo valstybinėj mokykloj uždavinys bus išpildytas tik tuomet, kuomet bus prašalintas visokis sąžinės varžymas”. Susiorganizavo lyga, kuri kovoja už galutinį išliuosavimą mokyklos iš po klerikalizmo globos.

Čia verta yra užklausti, kodėl tik antroje XIX šimtmečio pusėje svietiškos mokyklos ideja pradeda apimti plačiasias visuomenės minias? Rodosi todėl, kad tuo laiku prasidėjo ir ta didelė protiška perversmė ačiu gamtos mokslų įtekmėi, perkeičiančiai pasaulėžvalgą. Kuningija mokykloje viešpatavo taip ilgai, kol gimdy-

tojų supratime viešpatavo kuningijos filosofija. Išsivystymas technikos perkeitė taipgi ir gyvenimo formas, kurios nuo kiekvieno atskiro asmens reikalauja prisi-taikymo prie esančių sąlygų. Kaip rodos, tas tai ir yra svarbiausia priežastis, kad visose šalyse reikalau-jama paliuosavimo mokyklų iš po kuningijos globos, kuri neleidžia reikalingamam mokslui plėtoties.

Belgijos parlamentas irgi neseniai pakėlė smarkią kovą priešais vyriausybę, norinčią tolesniai palikti mo-kyklą kuningijos globoj. Beveik nuo 1884 metų turėdami savo rankose valdžios vairą, klerikalai visomis spėkomis stengėsi nedaleisti įvykinti priverstiną mo-kymą. Ačiu tam šalyje viešpatuoja tamsumas, lei-džiantis kuningijai laikyti savo tinkluose plačiąsias liaudies minias. Priešindamies priverstinam vaikų mo-kinimui gimdytojų laisvės vardan, klerikalai venvāl patįs steigė savo mokyklas, kad auklėjus jose jaunuo-menę taip, idant apsaugoti klerikalizmą ir prietarus. Dabargi matydami, jog ištikrųjų klerikalizmo viešpa-tavimo dienos baigiasi,—kadangi klerikalų spēka parla-mente su kiekvienais metais mažinasi,—nusprendė iš-naudoti paskutinę progą. Įnešė parlamentan sumanymą sekančio turinio: "Priverstino mokymo nėra; tėvas negal būti valstybės verčiamas siuntinėti savo vaikus mokyklon. Aplaiiko tečiaus mokyklos paliūdy-jimą kiekvienam kūdykiui ir sulyg to paliūdyjimo ga-lima siuntinėti kūdykius ton mokyklon, kokia gim-dytojams patinka. Ta mokykla, remianties minėtais paliūdyjimais, gauna iš valstybės, arba iš miesto izdo, po 15 rubl. už kiekvieną mokinomą mokinį, turintį minėtą paliūdyjimą." Sumanymo tikslas aiškus. Jai valstybė neįvykdins priverstino mokymo, kuningijos mulkinami gimdytojai siųs savo vaikus į klerikaliskas mokyklas, kurios, pagal mokinių mokyklines kvitas, aplaikys iš valstybės izdo apie 6 milijonus rubl. į me-tus, skaitant mokinių skaičių apie 400 tūkstančių vaikų, kokis tai skaičius šiandien lanko klerikaliskas mokyk-las. Bet juk kuningijai su pagalba bažnytinių brolių (draugijų) pasisektų mokinių skaitlių žymiai padidint. Juk pakanka pagrūmoti tėvui prašalinimu iš drau-gijos ir per tat atėmimu pašalpos, kad priversti jį siųsti kūdykį klerikaliskon mokyklon, o ne svietiškon. Ar kūdykis lankys tą mokyklą ar ne, apie tai nekalbama, užtenka kadir vienos dienos prabūti kūdykiui mo-kykloje, kad užregistruoti, kaipo lankantį, ir gauti už jį 15 rubl. iš valstybės izdo. Prieš tokį gudrų tinklą pradėjo smarkią kovą ne tik Belgijos socialdemokratija, bet ir liberalai, nors šiems pastariems ir nedaug tekenkia valdomųjų fanatizavimas (?). Ir yra didelė viltis, kad mokykla bus išliuosuota iš klerikalizmo globos.

Taip pat už svietiską mokyklą kovojama ir kitur, nekalbant apie Hispaniją, kur klerikalai kovoj sūteršė savo rankas krauju Francisco Ferrero, ir apie Por-tugaliją, kur išdraskyta vienuolių lizdai ir išvaikyta jie

patįs. Net ir taip sufanatizuotoje Lenkijoje apsireiškia kovą prieš mokyklos klerikalizaciją.

Tik pas mus, rodos, yra visai kitaip. Męs, tur būt, tik pradedame dar kultūrizuoties, tur būt užmiršome ar nebeatmename, kokį labą mūsų tautai atnešė Jezuitų ir Dominikonų globiamos mokyklos. Tur būti užmiršome, jai ir vėl steigiamė klerikaliskas mokyklas, ne tik parapijinės čionai Amerikoje, bet ir pačioje Lie-tuvoj, paveizdan aukaudami "Saulės" kursams savo skatikus, idant palaikyti dvasios vergiškumą, prietarus ir tą, kas kitose tautose atgyveno savo laikus ir paskirta panaikinimui. (Sulig "Saulės" kursų negali būt taip kalbama. "Saulės" kursai yra vienutinė šios rūšies ir labai naudinga Lietuvai įstaiga. *Red.*)

Ar neverta apie tai truputį pagalvoti. J. B. S.

Buddha--Krikščionių Sventąsis.

—:O:—

Jonas iš Damasko, vadinamas Auksaburniu (Chry-sorrhoeas), yra parašęs pasakojimą apie Barlaamą ir Josafatą. Šitas pasakojimas viduramžiuose tapo labai garsiu, plačiai skaitomu. Nuo dešimtojo šimtmečio pa-baigos jis indėta Simeono Metafrasto *Šventųjų Gyve-nimuosna*. Petrus de Natalibus Barlaamo ir Josafato vardus intraukė į savo *Catalogus Sanctorum* (apie 1380 m.). Popiezius Sixtus V (1585—1590) patvirtino 27-tą lapkričio dieną, kaipo tūdviejų šventųjų dieną. Pravoslavų bažnyčią yra paskyrus 26-tą rugpjūčio dieną, kaipo "šv. Josafato, Abenero sūnaus, Indijos Karaliaus" dieną.

Indomus dalykas—pasirodo, kad pasakojimas, kokį paduoda šv. Jonas iš Damasko apie Josafatą, yra pa-sakojimas, kurį randame indų kningose *Lalita Vistara* apie Buddha Gautamą Sakja Muni. Net ir vardas Josafat yra perkreiptas iš vardo *Bodisatva*,—to vardo, kuriuo dažniausia indų pasakojimuose Buddha yra vadinamas. (Arabiškai *Judasatf* iš Bodisat.) Pats šv. Jonas iš Damasko yra pastebėjęs, kad visą histo-riją apie Josafatą jam esąs papasakojęs tūlas ištiki-mas žmogus iš Indijos.

Šv. Jono Auksaburnio pasakojimo turinys yra maž-daug toks:

Indijos karalius, krikščionių priešas, turėjo vienutinį sūnų. Jam gimus, tūlas išminčius pranašavo, jog kūdykis, išaugęs, priimsiąs tikėjimą, kurį jo tėvas persekioja. Todėl tėvas kaip galėdamas stengėsi auklėti sūnų taip, kad jis

nežinotų, kas tai yra vargas, liga, senatvė ir mirtis, kad jis nemanytų apie būsimąjį gyvenimą; tepažintų vien tai, kas yra malonu. Josafatas augo puikiuose rūmuose, apsuptas įvairiausių grožybių. Tačiau mėgdavo būti vienas. Vieną syk jis išprašė tėvo, kad leistų jį išeiti nors valandėlei iš gražiųjų rūmų. Tėvas leido. Davė palydovus. Pakeičiui Josafatas sutiko raupų kankinamą ir aklą žmogų. "Ką tai reiškia?" paklausė palydovo. "Tai yra ligos, kuriomis lemta sirgti žmonėms", atsakė palydovas. Antrą dieną Josafatas sutiko labai seną negalės apimtą žmogų. Vėl klausė savo palydovo ir vėl išgirdo atsakymą, jog tai yra lemta

pranašavęs jog sūnus arba tapsiąs galingu karalium, arba išėsiąs gyventų tyrimėсна ir tapsiąs Buddha¹. Tėvas stengėsis to nedaleisti, todėl sūnų auginęs vien savo gražiuose rūmuose bei sodnuose, besirūpindamas, kad sūnus ypač nieko nesužinotų apie ligas, senatvę bei mirtį, nes tai galėtų atidengti jam akis į šio svieto vargus ir nepastovybę. Po tūlam laikui taip auginamas kuningaikštis gavęs leidimą nuo tėvo pasivažinėti mieste.

Buddha.

kiekvienam žmogui. Po tam Josafatas temastė vien apie mirties neišvengtinumą ir apie tai, kas bus paskui. Tuom tarpu pasitaikė būti Indijoje Barlaamui, išminties pilnam ir šventam žmogui. Gavęs prieigą prie kuningaikščio Josafato, jis supažindinęs jį su krikščionių mokslu. Jaunas kuningaikštis ne tik kad priėmęs krikščionių tikėjimą, bet ir išsizadėjęs visokių turtų. Atvertęs krikščionybėn savo tėvą ir daugelį žmonių, Josafatas prasišalinęs į tyrymes, kame ilgus metus šventai gyvenęs.

Indų kningose *Lalita Vistara* Buddhos tėvą papasakojama buvus karalium. (Tai pasakojimas legendinis.) Gimus pas tą karalių sūnui, brahmanas Asita

Bevažinėdamas, matęs seną, sergantį ir pagalios mirusį žmogų. Šit kaip tai nupasakoja *Lalita Vistara*:

"Vieną dieną, kada kuningaikštis su daugybe palydovų važiavo pro miesto rytų vartus, savo sodnų linkui, ant kelio jis sutiko seną žmogų, sukumpusį ir sunykusį. Galima buvo matyti jo gyslos ir raumenis, jo dantį kaleno, jis

¹ Pas indus Buddha vadinama tikrojo tikybinio mokslo atnaujintojas. Laikui bėgant mokslas susidėvėjęs, tapęs iškraipytas, tad turįs ateiti naujas Buddha ir mokslą atitaisyti. Europoj vardu Buddha vadinama paskutinysis istoriškai Buddha—Gautama Sakja Muni.

buvo visas raukšlėtas, nuplikęs ir sunkiai begalėjo ištarti duslius ir nemalonių garsus. Ramstėsi jis lazda, ir visi jo nariai virpėjo. 'Kas tai per žmogus?' paklausė kuningaikštis savo vežėjo. 'Jis, matau, mažas ir silpnas, jo kūnas ir kraujas išdziūvęs, jo raumenys prilipę prie jo odos, jo galva balta, jo dantys tarška, jis visai sumenkęs; ramstydamos savo lazda, jis vos begali vaikščioti ir suklumpa ant kiekvieno žingsnio. Ar tai kas ypatingo yra jo giminėje, ar tai yra toks visų sutvėrimų likimas?'

'Pone', atsakė vežėjas, 'šis žmogus neša senatvės našta, jo jausmai atbuko, kančios sunaikino jo spėką, ir jis yra paniekintas per savo giminę. Jis likęs be paramos ir nenaudingas, ir žmonės jį apleido, kaip supuvusį medį girioje. Bet tai neprivalu tik jo giminei. Kiekvieno sutvėrimėlio jaunatvę apgali senatvė. Tamstos tėvas, tamstos motyna, visi tamstos giminės, visi tamstos draugai susilauks tokio pat galo; tai yra paskirta visiems sutvėrimams.'

'Deja!' atsakė kuningaikštis, 'nejaugi visi sutvėrimai yra tokioj tamsybėje, taip silpni, taip kvaili, kad jie gali didžiuliesiems iš jaunatvės, kuria jie yra apsvaiginti, nematydami, jog laukia jų senatvė? Aš bent taip nenoriu gyventi. Vežėje, greitai pasuk mano vežimą. Ką-gi turiu aš, būsimoji senatvės auka, ką-gi turiu aš bedaryti su man skirtomis malonybėmis? Ir jaunas kuningaikštis nebevažiavo į sodną, bet sugrįžo miestan.

Kitą syk kuningaikštis važiavo pro pietų vartus į savo malonybių sodną; važiuodamas pamatė ant kelio ligos apimtą žmogų, drugio krečiamą, nusilpusį, purviną, be draugo, be namų, vargiai begalintį dūsuot, persigandusį savo paties vaizdo ir mirties artumo. Paklausęs vežėjo ir gavęs lauktąjį atsakymą, jaunas kuningaikštis tarė: 'Deja! sveikata yra tik svajonės žaismė, ir kančios baimė įsikūnyja šiame baisingame pavydale. Kame-gi yra tas guduręs žmogus, kurs pamatęs kuo jis esąs, begalėtų toliaus manyti apie džiaugsmus ir malonybes?' Kuningaikštis pasuko savo vežimą ir sugrįžo miestan.

Trečiu syk jis važiavo savo malonybių sodnan pro vakarų vartus; bevažiuodamas pamatė ant kelio lavoną, paguldytą ant nešyklų ir pridengtą drobe. Draugai stovėjo aplink—verkiantis, raudantis, draskantis savo plaukus, barstantis savo galvas dulkėmis, mušdamies į krūtines ir baisiai šaukdamį. Kuningaikštis vėlei, paklausęs savo vežėjo, ką reiškia šis griaudus vaizdas, sušuko: 'Ak, vargas jaunystei, kurią suardo senatvė! Vargas sveikatai, kurią suardo tokia daugybė ligų! Vargas šiam gyvenimui, kuriame žmogus gyvena tokią trumpą valandėlę! Kad-gi nebūtų tos senatvės, tų ligų ir mirties! kad-gi būtų galima to ant visados išvengti!' Tuomet, išreikšdamas pirmu syk savo paslaptus norus, jaunas kuningaikštis tarė: 'Grįžkime atgal, aš turiu apmąstyti, kaip čia atsiekus išsigelbėjimo.'

Paskutinis susitikimas prašalino abejones. Jis važiavo pro šiaurės vartus savo malonybių sodnopi; bevažiuodamas pamatė elgetą, kurs iš paviršiaus išrodė ramus, užsimastęs, žiūrėjo žemyn, garbingai dėvėdamas savo tykibinį apdarą ir duoklių maišų nešinas.

'Kas tai per žmogus?' paklausė kuningaikštis.

'Pone', atsakė vežėjas, 'tai yra vienas tų žmonių, kuriuos vadina Bikšais arba elgetomis. Jis yra atsisakęs nuo visų malonybių, visų geismų, ir veda jis rüstų gyvenimą. Jis bando apgalėt save patį. Jis patapęs yra šventuoliu. Begeidulių, be pavydo jis vaikšto, maldaudamas almužnos.

'Tai yra gerai pasakytą', atsakė kuningaikštis. 'Šventuolio gyvenimas visuomet buvo garbinamas gudriųjų. Tai bus mano išganymas ir išganymas kitų sutvėrimų; tai nuves mus į tikrąjį gyvenimą, į laimę ir nemirtinumą!'

Prie šių žodžių jaunas kuningaikštis pasukė savo vežimą, ir sugrįžo miestan.'

Palyginant šiuodu pasakojimu, Jono Auksaburnio ir indų knygų *Lalita Vistara*, lengvu įsitikint, jog tai pasakojama apie tą patį žmogų. Daugelis įvairių smulksmenų dar labiau tai patvirtina. Nėra tad abejonės, kad tasai "ištikimas indas" Jonui Auksaburniui

buvo papasakojęs apie Buddha, vadinamą Bodisatva, arba arabiškame iškraipyme *Juodasf, Jūdasatf, Jousaf*.

Taigi šitokiu keliu Buddha yra patekęs krikščioniškujų šventųjų skaičiun. Ir ištikro nei vienas negali pasakyti, kad Buddha šitos didelės garbės būtų neužsipelnęs. Jo gyvenimas buvo šventesnis už daugelio kitų šventų šventųjų.

Kas norėtų čia išdėtus dalykus smulčiau patirti, teskaito: F. Max Muellero *Chips from a German Workshop*, (1876), IV tome skyrių "On the migration of fables"; J. Jacobs'o kningą *Barlaam and Josaphat* (1896); taipgi *Encyclopaediae Britannicae* straipsnį *Barlaam and Josaphat*.
K. J.

Žemdirbystės Dievai.

Pagal Grant-Allen'ą—J. Laukis.

—:O:—

Mano nuomone, visi dievai prigimtu keliu paeina nuo mirusių ir padievinų prosenių ar vadų. Naminiais dievais yra tam tikros šeimynos numirėliai; augštesniaisiais dievais yra pasimirę valstijos, miesto ar kaimo viršininkai. Bet prie jų vėliaus prisideda dar kiti dievai, žmogaus įvaizdo ar minties sutverti. Šita vėlesnėji dievų grupė ypatingai mums indomi sulyg žemdirbystės dievų ir papročio suvalgyti dievo kūną kaipo duoną, o kraują išgerti kaipo vyną. Todėl geresniam supratimui krikščionystės mokslo mums yra susipažintina kiek arčiaus su šituo klausimu. Męs jau matėme, kad rytinėje Afrikoje labai tvirtas in itkėjimas į kitą požeiminį pasaulį, laikomą tokiu tikru, kad vadas, norėdamas ką nuo savo mirusių prosenių atsizinoti, ar jiems ką pasakyti, siunčia pas juos pasiuntinį-vergą, kurį, indavęs jam prisakymą, jis užmuša. Jei koksai Kchondas* nori atsikeršyti savo priešui, tai jis su savo motinos pritarimu nukerta jai galvą tuoju tikslu, kad jos dvasia įzeidėję persekiotų ir kankintų. Panašus tikėjimas daugelyje šalių verčia pačias, tarnus, net numirėlio draugus savanoriai atimti sau gyvastį, kad tik drauge su savo viešpatim eiti anapus kapo pasaulin. Iš visų šitų pavyzdžių męs galime padaryti dvi išvadas: viena, anapus kapo gyvenimas tikrai tikras ir žmonės turi susinėšimus su požeiminio pasaulio gyventojais;

* Kchondai yra dravidų gentė Rytinėj Indijoje, užima dalį šalies, priklausančios prie dabartinių Bengalinės ir Madagaskarinės provincijų. Kchondų tikėjimas ne ariškos kilmės. Dar ligšiol galima berasti pilnai išlikusį senovini patriarkalinį būvį. Iki sulyginamai neseno laiko pas Kchondus buvo aukojimai žmonių, anglų uždrausta 1835 m.

antrą, jai to aplinkybės reikalauja, senovinis žmogus be jokios baimės ir pasipiktinimo šitą pasaulį apleidžia. Atsiziūrint nuo šito padėjimo lengva suprasti, kam daugelis tautų tyčia žmones galabina, idant iš jų padarius dievus. Dieviškas, vadinasi, karališko kraujo žmogus, dievo įsikūnijimas, be abejonės geriausiai tinka kokių-nors labai svarbių veikimų pildymui. Nestebėtina taipgi, kad išrinktoji auka mirtį sava valia priima. Kartais prieš mirsiant būva dar sunkios kankynės ir kančios, daromos tikslu būsimos dievo svarbos pakėlimo ir išaugstinimo. Atsiminus tą lengvį, su kuriuo mahometoniškieji fanatikai sutikdavo priverstinę mirtį, tikėdamies rojus linksmybes pasiekti, arba tą užsidegimą, su kuriuo ėjo ant kančių pirmieji krikščionys, lengva bus suprasti, tokių pajautų jėgą ir gilumą. Juo toliaus nuo kultūros mės eisime, juo stipresnę šitą pajautą rasime, ir tik dabartinis apšviestas žmogus svarstosi, ar jam verta mainyti ryškios šito pasaulio linksmybės ant abejotinių būsimo gyvenimo gerumų.

Iš priemoniškai sutvertų dievų ypatingai atsizymi tie, kurie angštai jungiasi su žemdirbystės būviu. Šitos dievystės akyvos mums iš trijų pusių. Viena, pas apsisėdusias tautas jos padaro svarbiausią ir labiausiai garbinamą kulto objektą. Antra, kaip man regis, po jų intekme ir jų pavyzdžiu kasmetinėmis aukomis atsinaujino kiti priemoniškai sutverti dievai. Trečia, o gi šitos dievystės tankiausiai būdavo užmušamos įvairiose šventveismėse: duonoje valgyta jų kūnas, vyne gerta jų kraujas. Visur, kur žmonių užsiimta žemdirbyste, randame visą, javų ir kitų augalų, dieviškų maitinimosi priemonių dievų rūši, ar tai būtų kukuruzai, ar daktiliai, bananai ar ryžiai. Visi šitie dievai turi tą bendrą ypatybę, kad jie yra vaizdinama žmoginėmis ar kitokiomis aukomis, duodamomis kas metas sėjos laiku. Šitie žmonės-dievai, sulyg žmonijos tikėjimo, apsireiškia vėl išvaizdoje pjūtis ar derliaus, atsiradusio iš jų švento kūno. Dievų mirtis ir prisikėlimas su ypatinga iškilme yra apvaikščiojama tam tikromis ceremonijomis. Dievų garbintojai juos valgo ir geria arba kaip derliaus pirmo vaisiaus, arba kokio kito įsikūnijimo lytyje. Todėl mums parsieina iširti pradžia šitos keistos niekatikybės, kuri apima taipgi pačios žemdirbystės, kaipo paprasto žmogaus užsiėmimo pradžia. Bet visų pirma turiu skaitytojo atsiprašyti, kad aš dabar pereisiu prie paržiūrėjimo klausimo, liečiančio tik botanikos sritį.

Ne vienas, gal patyrė keistus prieštaravimus, sutinkamus augmenų auginime. Šitai ve, viena žolėlė savo prigimtame stovyje auga tik vandenyj, arba jurinėje ar šiaip drėgnoje žemėje. Bet štai tokis augalas yra pernešamas ant sausos dirvos, sodan, kur vienval jį kaitina saulės spinduliai; sakytum, kad jį tuojaus ten nuo jo ir išdžius. Bet ištikrųjų dedas visai kitaip. Žolėlė auga sau toliau ir nežiūrint į visus laukimus, dar geriausiai kaip savo tikroje tėvyškėje. Ir antraip, sausą tyrumos augalo sėklą nuo uolinės, bergždžios

žemės galima pernešti į visai kitokią, drėgną vietą ir jame jokių ypatingų permainų nebus; ant geros dirvos augalas pasiekia tokį dydį, kokio jis pirmutinėse sąlygose niekuomet neturi. Mūsų daržuose žydi greta tokių augalai, kurie laukiniame stovyje turi įvairias tėvyškes. Sibyrinės seillos auga greta šu italinėmis tulpėmis, hispaninis vilkdalgis greta su alpine uolaplaiša. Anksčiau ar vėliau žmogaus mintis turėjo užduoti sau klausimą, kaip prie žiūros ir išdirbimo gali augti visi tie augalai, kurių kiekvienas savo pirmykštiniame stovyje reikalauja tokių skirtų sąlygų.

Toksai atrodomas priešingumas gali kliudyti tik neprityrusiam žmogui. Darvino mokslas tuojaus duotų jam puikų mįslio išrišimą. Gi įvairių pasaulio dalių ir klimatinų juostų augalai gali gerai augti visur, jai tik jie yra apsaugoti nuo orutinės varžybos. Šitų intekmių prašalinime ir yra visa sunkenybė. Drėgnų vietų augalai galėtų taip pat gerai augti ir ant sausos dirvos; bet esanti ten augalai turi savotišką prisitaikymo ypatybę; ačiu šitam jie greitai pergali kitus priešininkus. Visokia esybė gamtoje palikta kovai ir varžymuisi su kitais ir, prie normalinių sąlygų, ant savos dirvos ji arba pergali arba žūva. Bet priemoniškai užlaikomame darže mės tuomi ve ir rūpinamės, kad šitą kovą prašalinti; mės kiekvieną esybę statome į būtinas jos vystymuisi sąlygas, kuriose gerai prisitaikančios vienos greitai susiklesčia. Tame ir yra daržo svarba; daržas tai žemės plotas apvalytas nuo prigimtinių augmenų, kuris yra apsodinama įvairiais paveizdalais sulyg asmeniško savininko pasirinkimo ir noro. Bet augaliai tuojaus pranyktų, jei tolydžio nebūtų prašalinama pirmykštėsės daržo gyventojos, taip vadinamos piktazolės.

Kad tokia pažvalga yra teisinga, tai galima įsitikinti liovusis daržą prižiūrėti ir palikus jį pačiai gamtai. Pasodinti dar auga tūlą laiką, bet, galiausiai, yra nustelbiami geriausiai prisitaikiusių piktazolių: pergali prigimtinė tam tikros vietos augmenija. Bijūnai ir radastos yra išvejama rugštyneimis ir dilgėlėmis. Tai gi, patim svarbiausiu dalyku daržui yra piktzolių, vadinasi, vietinių augmenų prašalinimas. Žinoma, tuomi dalykas nepasibaigia; reikia dar intręsti, supurenti žemė, ir t. t.; pirmutinė pažvalga gali pasirodyti bereikalinga, bet mano supratimu, tame ir yra visa žemdirbystės paslaptis, o su ja drauge ir atskirų dievų, jos globėjų buvimo. Gi kaimo ūkininkystės centru yra žemės išvalymas, suarimas. Jai mės sakome, kad kokio augmens auginimas yra svarbiausiu gyventojų užsiėmimu, tai mės galūtiname išvedime vaizdome sau, kad jis yra sodinama žemėn, gerai darbininkų išvalyton. Visai būtų be naudos sėjus ką be šitos prierangos. Tokiu būdu klausimas apie žemdirbystės atsiradimą, nuvedama prie šito, prastesnio: kaip žmonija atėjo prie minties, kad javinių ir kitų augmenų augis gali būti paskubintas ir pagerintas, dirvą nuo piktzolių apvalius? Šitas klausimas yra painesnis negu galima buvo

laukti pradžioje, nes išrišant jį ne tik reikia parodyti, kaip laukinis žmogus surado, kad sėkla geriau prigyja išvalytoje žemėje, bet ir išaiškinti, kaip žmogus, apskritai, suprato, kad augmenįs auga iš sėklų. Ir tame yra visas klausimo painumas; ir kiek man yra žinoma, ligšiol visi tyrinėtojai praleido jį tylą.

Idant geriaus supratęs pastatytos problemos esmę, mums mintyje reikia atsistoti į pirmykščio žmogaus vietą. Męs patįs taip prijunkome prie visokios esybės iš sėklų augimo tiesos, kad su vargu begalėtume, bent laikinai, nuo šito suopročio atsisakyti. Bet laukiniam žmogui toksai tvirtinimas būtų daugiau negu juokingas ir keistas. Iš empirinio apsipazinimo su žemdirbyste męs išvedame mūsų pažintis šitos srities apskritai, kadangi jau nuo pačios kūdikystės męs jau apsiratę su visokiais tokiais apsišaukimais. Bet kuomet žmonija žemdirbystės dar nepažinojo, tai jai negalėjo būti suprantamu sąryšis sėklos su vaisium. Pirmykštis žmogus taipgi mažai žinojo, kad sėkla išauga į augmenį, kaip nežinojo jis, kad dulkiastiebiai yra vyriškais organais, arba kad lapų paviršius priima ir virškina maistą. Žmogus tik remdamas prityrimu galėjo pasakyti, jog pasėjus iš sėklos išauga augalas. Bet jis negalėjo tokių prityrimų turėti ir ištyrimų daryti sava valia; tiktai netikėta aplinkybė galėjo jį pristumti prie šitos minties.

Ką gi pirmykštis žmogus žinojo apie augalus, kas būtų galėjęs duoti jam priežastį jiems prisiziūrėti ir juos tardyti? Visų pirma tik tas, kad vieni jų yra valgomais, kiti ne. Ir šitą skirtumą žmogus darė sulyg tiesioginio jų vartojimo. Iš visų augalo dalių tinkamiausiomis vartojimui buvo tos, kuriose buvo daugiausiai maitingų dalykų, k. šaknįs, bulvės, grūdai ir sėklos. Žmogus pažinojo juos tik iš tos pusės, iš kurios jis pažinojo bezdžiones, papugas ir voveris: visa tas jam buvo patinkamu ir apstingu maistu. Bet kaip jis atėjo prie tos minties, kad kaikuriuos vaisius-sėklas reikia paslėpti žemėn, kad iš jų, ačiu kokios raganybės pagelbai išeitų nauji grūdai? Prie šitos minties laukinio žmogaus niekas nevedė. Ateičia jis nesirūpino; ką jis užmušdavo, ar rasdavo, visa tuojaus ir suvalgydavo. Jam negalėjo ateiti į galvą, kad sėklos žemėje beaugdamos gali išduoti sėklų didelę daugybę. Ir net jai jis tą būtų žinojęs (kas mano nuomone nėra galimu daiktu), tai jis ir taip negalėjo susiprasti berti į žemę saują sėklų, kad už metų gauti iš jų daugelį kitų. Gi jis neužkasinėjo nei užmuštų gyvulių, nei rastų kiaušinių.

Vienok turėjo būti aplinkybės, kurios žmogų užvedė ant tikro kelio ir jam parodė, kad vaisiai auga iš sėklų ir kad naudingų maistingų augalų apštį galima padauginti, įbėrus jas į žemę ir dirvą nuo piktžolių apvalius. Taigi aš ir mėginasiu parodyti, kad visas kaimiškas ūkiškas senovės gyvenimas kalba apie kažin kokią žmonijai nesuprantamą žemdirbystės pradžią; kad pradinės versmės intekmė ir žymės buvo užsilikę labai ilgai; kad pats sėjimas skaityta ne tokia svarbia

painaus proceso dalimi kaip sekusios po jo kaikurios kruvinos ir kurtiškos apeigos. Trumpai sakant, aš manau, kad žemdirbystė, vadinas, javų sėjimas būsimai pjūčiai atsirado gretimai su numirėlių laidojimo papročiu. Gi laidojimas yra vienintėlė priežastis laukiniam žmogui žemę prakasti. Męs jau matėme, kad išpradžių tas buvo daryta palaikymui lavono, arba numirėlio dvasios kape, supilant krūvą žemių ant jo. Kartais tuo patim tikslu ant kalvos buvo dėta didis akmuo. Šitame paprotyj glūdo pradžia mūsų dabartinių paminklų, statomų atsimėjusių asmenų atminčiai ar garbei. Taigi palaidojant yra pirmutinė proga žemę sukasti ir apatinius sluogsnius išversti laukan; šituomi visai netikėtai naikinta piktžolės. Trumpiaus sakant, čia męs turime pirmą būtiną būsimo žemdirbystės vystymosi pavyzdį.

Suprantamas dalykas, pirmutiniu žingsniu yra lauko apsėjimas. Ir čia, mano nuomone, laidojimo papročiai paduoda mums tą kelią, kuriuomi žmonės priėjo prie sėjimo. Gi pirmykštis žmogus nebūtų mėtęs taip brangių jam sėklų jų auginimo išmėginimams, jai jis jas su tokiu vargu aplink save surinko. Bet męs matėme, kad pas visus laukinius žmones priimta nešti ant protėvių kapų maistas ir gerasas iš tų pačių dalykų, kuriuos jie vartojo patįs. Šitos dovanos pas tautas, užsiimančias medžiokle, žinoma, susidėjo iš užmušto gyvulio ar paukščio mėsos; bet buvo aukojama ir žuvis, vaisiai, sėklos, ypatingai gi grūdai visokių vietinių ankštinių ir kitokių daržovių. Taylor Fraser ir H. Spencer tiek daug priparodymų suteikė apie šitų daigtų nešimą ant kapų numirusiems giminėms, kad čia be reikalo būtų atkartoti visiems žinomas teisybes.

Kokis gi čia aiškus išvadas? Čia ir tiktai čia laukinis žmogus besužiniai pradėjo sėti šviežiai supurinton žemėn, nuvalyton nuo piktžolių ir užtręston tankių aukų krauju ir mėsa. Kaikurios sėklos išduoda ūgius ir tuojaus pavirsta į puikų vaisių, nustebinantį net patį laukinį medžiotoją. Ypatingai stebino jį tie augmenįs, kurie ilgainiui vienval buvo auginami civilizuotų tautų. Mat svarbiausia ypatybė tokių augmenų, kaip: kukuruzai, rugiai, ryžiai, avizos, kviečiai, pupos, soros, yra ta, kad jie visi yra pamečiais augalais, labai dideli ir gausūs vaisiais. Jie taipgi dėlto pergali kovoje už būvį, kad jų grūduose yra daug naudingų daigtų būsimiems vaisiams. Šita ypatybė padaro kiekvieną jų kartą tinkamesne kovai. Tokios rūšies sėklos be abejo gerai augo šviežioj, intręstoj kapų ar kapinių pylimų dirvoje; jų vaisiai patraukė laukinio žmogaus domą, kadangi davė apščiai tinkamų maistui grūdų. Gi jai net jo ir visai neapėjo pašaliniai dalykai, tai visgi jo įgimta nuovoka galėjo jį paslumėti prie pasitaikančių pravartybių.

Ir nežiūrint į tai, laukinis žmogus ilgą laiką negali pamatyti, kad sėklos, pasodintos gerai išdirbtan ir intręston žemėn duoda derlių trigubai ir net keturgubai didesnį už pasėlį. Jis dar nieko nežino apie

sėjimą ir trešimą. Jo protas yra užimtas visai kuomi kitu. Jam rodosi, kad baisi ir galinga dvasia esanti pilekalnyj, labai pasitenkinusi jo dovanomis ir todėl šimteriopai gražina jas iš savo pačios kūno. Toksai pirmapradinis sąryšis man regis yra tinkamiausiu išaiškinimu to indomaus supanašinimo ar sutapatinimo kokios nors dvasios su javu ar kokia kita žole, kuri taip rūpestingai ištyrė Fraseris savo knygoje "Das goldene Zweig". Be abejonės, laukinis žmogus išpradžių rinko ir valgė augalų grūdus netikėtai atsiradusius ant savo vadovų ar giminių kapų ir pylekalnių. Pirmykščio žmogaus akylumas negalėjo nepatirti, kad javinės ir kitokios sėklos ypatingai gerai auga tik ant šviežių kapų, kadangi vos pasirodžius paprastoms žolėms gaivingoji dvasios jėga tarytum liaudavos. Todėl žemdirbystės tikslams buvo labai svarbu tolydžio turėti naujas, stiprias dvasias. Nuo to pamažu rados paprotys kasmetai kasti naują kapą, ypatingai gi patogiausiu sėjimui laiku, kuris buvo nurodytas, kuone besužininga jauta. Šitas naujas kapas nebuvo kažin-kur numirusio žmogaus laidojimo vieta; jame laidota auka, tyčia tuoju tikslu užmušta, idant sutverti augimo dvasią—priemonišką dievą—ir tuomi padaryti vaisius didesniais ir gausesniais. Pamažu, kaip man regis, imta patėmyti, kad rugiai taip pat gerai auga kaip ant dieviškos aukos kapo, taip ir visur aplink ją, jai tik sėklas pasodinus gana giliai. Taip vis augo ir tvėrėsi dirva, nuvalyta nuo piktžolių, suarta, išpirmo, gal rankomis, o dabar mašinomis—arkliais, kuri vienok ir dabar dar ir teorijoje ir tikrumoje yra kapu. Tokia ilga ir, gal atrodanti skaitytojui bereikalinga įzanga, buvo būtina tardymo aigai, kadangi man norėjosi visųpirma išaiškinti, kad suoprotis apie priemonišką laukų ir dirvų dievystes nuveda mus prie žemdirbystės atsiradimo. Apskritai, nėra lauko be dievo; ir, kaip man regis, visokis laukas labai ilgai skaityta savo dvasios-globėjo įsikūnijimu ir asmenyste. Net mūsų dienose dirbama dirva tankiai teoretiškai yra pasilikusi tuo patim senovės kapu.

Dabartiniu laiku labai lengva pasakyti, kad priešistoriniam amžiui ir laukiniam žmogui kiekvienas veiksmas turėjo šventą prasmę, ir kad iš dalies žemdirbystė visuomet ir visur skaityta ypatingai šventa. Mums gana aišku, kad sėjimas yra grynai praktišku ir fiziologišku procesu ir kad sėklos yra augalų dalis tyčia paskirta veisimuisi. Jiems visa tas buvo prigimtos raganybės darbu: sėja sėklas, vadinasi, laidoja su kokiomis ypatingomis magiškomis apeigomis ir veiksmis šviežiai suarton žemėn kokio nors maitingo augalo grūdus, praleidus gi tūlą laiką ant tos žemės atsiranda nauji vaisiai, su kuriais imama kukuruzų, kviečių ar žirnių pjūtis. Tokiu būdu laidojimas sėklų yra tik viena apeigų, atliekamų šitame procese, kuri nieku nėra svarbesnė taikomo tikslo pasiekimui už daugelį kitų. Kitus magiškus veiksmus, reikalingus tikslingam grūdinių augalų augimui Fraseris aprašė taip

pilnai, kad aš galiu tik perimti kai ką nuo jo. Prie to aš pabraukiu, kad Fraseris anaipol neatsako už tą šviesą, kurią aš duodu suteiktiems jo pavyzdžiams ir buitims.

Ant viso žemės skritulio pas laukines ir puslaukines tautas yra paprotys aukoti žmones, kurių lavonai paskui laidojama lauke drauge su javų sėklomis. Labai tankiai grūdai mirkinama kraujuje padarymui jų derlingesniais. Žinomiausiu pavyzdžiu gali būti Kchondų gentė (Orissoje), kuri gero derliaus apdraudimui sujieško ir kaipo auką užmuša žmogų, žinomą vardu "merija". Kartais "meriją" laiko kelis metus pirma, negu ji paaukojus. Merija skaitoma šventa esybe ir su juo apsieinama kuomieliausiai, kuone šlovinama. Jaunasis merija atėjęs į metus, gauna pačią, kuri taipgi liekasi merija; jų vaikai yra auginami tyčia šitam tikslui.—"Aukos atnešamos tam tikru laiku", sako Fraseris,—"buvo taip padalintos tarp genčių ir šeimynų, kad kiekvienas jų galva, mažiausiai kartą į metus, parūpino aukon gyvulį, paprastai tuoju laiku, kaip buvo sėjama laukas". Aukojimo dienoje, kuriai arčiaus prisiziūrėjus darosi šlykštu, kūnas buvo kapojama į dalis; nuimtą nuo kaulų mėsą kiekvienas kaimo atstovas nešėsi namon. Ten, ant paskirtos vietos, kuningas perpjaudavo šitą šmotą į dvi dalis. Vieną jis užkasdavo, nežiūrėdamas, į duobę. Paskui kiekvienas kaimo gyventojas nešė po truputį žemių ją užberti ir kuningas pasidariusį krantą laistė vandeniu. Kita pusė buvo kuningo supjaustoma į tiek šmotų, kiek buvo atėjusių šeimynų galvų. Kiekvienas galva paskui užkasdavo gautąjį šmotą savo žemėn, taipogi nežiūrėdamas. Lavono likučiai — galva, kaulai, viduriai—buvo sudeginama ant laužo, pelenai gi išbarstoma po laukus, ar sumaišoma su naujais rugiais, kad apsaugojus juos nuo negerybės. Šitame apsakyme svarbu mums kiekvienas mažmojis. Šitame atvėjuje, be abejonės, kiekvienas laukas yra skaitoma kapu, kadangi čia palaidota dieviškos aukos dalis; jos pelenai sumaišoma su sėklomis, ji vėl iškyla iš žemės pavidale rugių, kviečių, ryžių, kukuruzų ar imbiero. Visas šitas paprotys, kaip visai teisingai pastebėjo Fraseris, liūdyja tą, kad merijos lavonui priskaitoma galybė, pakelti pjūtis kokybę ir kiekybę. Aš matau jame dar ką kitą, būtent, kad sėklos pačios nelaikoma pakaktinomis išduoti javus, bet kad reikia sėklos palaidoti drauge su dieviškuoju kūnu, norint iš jų gauti ateinančiais metais vaisius.

Šitame pavyzdingame atvėjyje yra pastebėtini dar kairie kiti dalykai, kadangi mes turime veikalą su neužginčijamu priemonišku dievų tvėrimu. Meriją tik tąsyk galima buvo užmušti, kaip jis buvo pirktas už tam tikrą sumą, panašiai tiems vaikams, kuriuos užmurinėta sienosna, arba kaip jis buvo pirmesnio merijos kūdikiu, kitaip sakant, kaip merija buvo dieviška esybe sulyg savo kilties. Kchondai savo vaikus tankiai pardudavo savo merijosna, jų sielų aplaiminimui ir mir-

čiai dėl žmonių naudos, kuri yra visų garbingiausia. Aukos prasmė "žmogus numiršta už žmones"—ypatingai svarbi sulyg savo analogijos su krikščionystės mąnymo būdu. Tūlas žmogus iš gentės Panua, pasakoja Fraseris, kartą koliojo vieną Kchondą už tai, kad jis merijosna pardavė savo dukterį, kurią jis, panua, norėjo vesti. Įžeistąjį tėvą ramino aplink jį susirinkę kaimynai sakydami: "tavo duktė numirė, bet ačiu jos mirčiai gyvuoja visas pasaulis". Čia kaip ir visur kitur išeina mintis, kad auka turi atperkamąją ypatybę. Kchondai tikėjo, kad merijos mirtis ne tik atveda gerą pjūtį, bet dar apsaugoja nuo visokių nelaimių ir ligų. Jie šaukdavo nelaimingai mirštančiai aukai: "męs pirkome tave piningais, mums nėra nuodėmės". Indomu, kad auką tepta aliejumi; tą primena mums vardas *christos*. Aukos negalima buvo raišioti, bet ir negalima buvo leisti jai priešintis, todėl labai tankiai nelaimingam laužyta rankos ir kojos, idant jis negalėtų priešintis. Kartais jis būdavo apgirdomas opiumu. Iš visokių, merijų marinimo būdų paminėsime tą, kur jį kankinta baisiomis kančiomis ant išploto medžio. Nors minėjimas apie tokias smulkmenas tankiai kenkia tikslingam mano minčių tekėjimui, vienok reikia į juos nurodyti, kadangi jie yra labai svarbūs, "kaipo krikščioninės sąvokos pirmtakūnės". Apskritai, man norisi manyti, kad visa krikščionystės legenda yra pastatyta ant tokių labai senų žmoginių atnašavimų smulkmenų, turėjusių vietą besutveriant dievus; aš manau taipgi, kad Kristus yra lygiai šitaipos sutvertas dievas. Skaitytojui, ačiu tokioms analogijoms paaiškės ir bus prieinamesnės daug kitų buičių iš "Kristaus kančių".

Kchondai visgi turėjo kaip ir dvasios suoprotį apie priemoninių dievų tvėrimą, sakydami, kad vienos aukos užtenka daugeliui laukų. Kiti nuožmuoliai buvo duosnesni dieviško derliaus davėjai. Huaikvilio indiečiai (pietinėje Amerikoje) pasėjus aukojo žmogaus kraują ir kelias širdis. Senovės meksikiečiai vaizdindami sau maįsą atskiru asmenim padarančiu visą gyvatą, tarp sėjos ir pjūties nešė aukon žindomus kūdikius maįsą sėjant, pasiugėjusius, kaip maįsas plaukė ir t. t. Maįsui nunokus, aukomis buvo seniai. Gentė paunijai aukojo metų pradžioje, apdirbant laukus. Jie tikėjo, kad peržengus šitą paprotį užeisias visiškas neužderėjimas ir baisus badas. 1837—1838 m. apie šitos gentės vienos mergelės aukojimą pasakojama: "kol dar jos mėsos neatšalo, nuima jas nuo kaulų, supjausto į mažus šmotelius, paskui deda rėkštėn ir neša į kaimyniškus laukus. Čia vadas ima iš rėkštės mėsos šmotą ir išspaudžia kraują ant tik-ką pasėtų javų. Kiti seka jo pavyzdį; kol visas pasėlis nėra sušlakstomas krauju ir tąsyk sėklos užberiamas žemėmis."

Vakarų Afrikoje gentės karalė kovos mėnesy aukojo vyriškį ir moteriškę. Juos mušta kirviais ir mentėmis (lopetomis), o jų kūnai laidota ant tik-ką užsėto lauko. Lagose (Gvinėjoje) buvo paprotys kas metai pavasario pradžioje sodinti, ant kuolo jauną mer-

gelę. Panaši auka iki šiai dienai yra aukojama kas metai Benine (Afrikoje, Gvinejoje). Marimosai, viena iš bečuaniškų genčių atnašavimui paprastai renka rėsną žmogų. Jį apgirdo ir suriša, nuveda į laukus, ir ten užmuša, idant jis patarnautų pasėliams". Kaip kraujas iš jo išbėga, jo lavoną sudegina, o pelenus išbarsto po žemę.

Indijoje gentė Gondai (dravydų rasės tauta Indostane) taip kaip ir Kchondai, gauda bramanų vaikus ir laiko juos visokiems aukojimams. Sėjant ir renkant javus kas kartas užmušama vienas vaikutis, persmeigiant jį užnuodinta vyla. Jo krauju apšlakstoma suartas laukas, ar nuvalyti javai, o kūnas suvalgoma prie tam tikro ritualo. Tolesni priparodymai būtų bereikalingi, nors galima dar pririnkti tūkstančius. Dabar pereisime prie visų šitų buičių pareiškimo. Visųpirma, žmonės suprato, kad maistiniai augalai ypatingai gerai auga indirbtoje ir rūpestingai žiūrimoje kapinėje žemėje. Jie patyrė, kad tris aplinkybės pakeilia vaisių kokybę ir kiekybę, būtent: žemės suarimas, šventas lavonas ir sėklos. Toliaus jie patyrė, kad daugiau apdirbant ir daugiau pasėjant kiekvienas atskiras lavonas gali padaryti derlingu didesnį plotą. Šitaipos kapas sutvėrė dirvą. Žmogus nesiliovė skaityti reikalingu ką-nors ant lauko palaidoti; visi augščiau privesti pavyzdžiai parodo, kad šitų aukų objektai skaityta dieviškais asmenimis, kaipo svarbiausiais augmenų ugdintojais ir derlės davėjais; ir kad stengtasi laimėti jų prielankumą, gyvenime apsieinant su jais labai švelniai. Kuone visuose pavyzdžiuose labai griežtai pasirodo, kad čia auka laikoma dievu ir dievišku karaliumi ir kad iki mirties valandai ji gėrisi laime. Ilgainiui daroma griežtas skirtas tarp lauko ir kapo ir net teisingiau inkainojama sėklų rolė vaisiaus vystymosi aigoje. Mėsos ir kraujas taipgi skaitoma sėkloomis, vadinasi, jie yra reikalingi suteikimui pageidaujamos veikmės į augį ir vaisingumą. Aukojimas, arba kokia jo liekana užsiliko labai ilgai kaipo svarbus žemdirbystės būvio gaivalas. Todėl man norėtųsi privesti iš Fraserio veikalo ir kitų versmių kaikuriuos pavyzdžius, parodančius, kokioje išvaizdoje yra dabartiniame laike šitų prodiedžių niekatikybių likučiai.

Hume veikale "Tautinių papročių etnologija" pasakoja apie vieną keistą kaiminę šventę, pietų Indijoje. Kuningas, vadinamas "Portrai", su dievišku botagu, atvaro aukon šventą bulių, ganiusįsi kaimo apielinkėje. Didėsės šventės dienoje vienu smūgiu nukertama buliui galva ir dedama ji prieš vietinės dievės altorių. Aplinkui dedama indeliai su įvairiais valgiais, o šale papilama krūvą grūdų, kurion įsmeigiama arklas. Buliaus kūnas pjaustoma į smulkius šmotelius ir kiekvienas kaimietis gauna savo dalį, kurią jis užkasa savo lauke. Grūdais taipgi dalinasi susirinkusieji, kuriuos paskui užkasa drauge su mėšų šmotu. Antgalo galvą—ypatingai šventa dalis—užkasa mažo šventnamio prišakyj, pašvęsto rubežių dievei. Šita dievė yra paveiks-

linama belyčio akmenų išvaizdoje, kuris gal yra Terminu, ar, greičiau ant kapinių paminklų priemoniškai sutvertos dievės mergelės, palaidotos kadaitei po šituo rubežiniu akmeniu. Čia mės, matyt, turime paskutinius likučius tų apeigų, kurias daro Kchondai prie tikrų žmoginių aukų. Indomu, kad šitame atsitikime šventveiksmių dalimi yra varžytynės dėl mėsos šmotų.

Dar švelnesnėje išvaizdoje išėina tie patys šventi papročiai pas nyliškos augštumos bagadus. Pas šituos barbarus, sulyg Kapitano Harknesso žodžių, žemesnės kastos pirmdėlys nuvaro pirmą vagą ir laimina lauką, be ko javų užaugimas nėra manytinas. Mės matome, kad autochtonų ainiš skaitoma kuningu, arba net vietinių dievų giminiečių, kurių padėjimo priversti jieškoti vėlesnieji apsigyvenėliai. Bet pirmodėlis ne tik lauką laimina, jis taipgi pastato jo viduryj akmenį, puola prieš jį ant kelių ir atneša aukon avį, kurios galvą pasiima sau. Labai indomu čia ypatingai tas, kad kuningas nusineša galvą, vadinasi, orakulą, sau. Pjūtis laiku tas pats pirmdėlis suvalgo pirmutinę varpą. Visa šito pavyzdžio reikšmė pilnai paaiškės perskaičius tą, ką Fraseris rašo apie apeigas daromas per pjūtį. Užmuša auką, ant aukojimo vietos stato akmenį, o gyvulio galva liekasi orakulu, kaip jau mės patyrėme kelis kartus.

Antras pavyzdys (iš *Homme kningos*) ryškiau parodo panašumą kitiems ankstyvesniems atsitikimams.—“Šale kaimo Golne, ties upės Dartmuro ištakomis (pietų Anglijoje) guli laukas dviejų margų didumo, pastoriaus nuosavybė, žinoma po vardu *Ploy—Field*. Vidūlaukyj, stovi granitinis stulpas, menhiras, septynių-aštuonių pėdų augščio. Gegužio pirmą prieš švintant rinkosi ten jauni vaikinai; iš ten jie ėjo miškan, kur gaudė laukinį ožiuką ir su klykavimais vilko jį ant lauko. Ten jį rišo prie akmeninio stulpo, perpjovė jam kaklą ir kepė drauge su oda ir plaukais. Apypiete prasi-dėdavo varžytynės dėl mėsos: Kas suvalgė mėsos šmotelį, tam buvo lemta laimė. Skaityta ypatingai didvyringu, jai jaunikaičiui pavykdavo gauti mėsos savo mylimajai, kadangi visos merginos išėiginiais parėdais žiūrėjosi į šitą avino šventę (kaip ją vadindavo). Šokiai, linksminimaisi, žaismės ir puotavimas traukėsi iki pusiaunakčiui ir gėrė gerai vaisinio vynu.”

Ir čia užsiliko daug senovės apeigų žymių. Akmenų reikšmė, kuriame gyveno senovės kaimo dievystė, pilnai suprantama. Šitas akmuo nurodo į vietą, kur žiloje senovėje įsikūriant buvo užmušta vietinė dievystė — įsteigėjas; todėl šale jo daroma ir kasmetinis aukos atnaujinimas. Pasirinkimas gegužio pirmos, varžytynės dėl mėsos šmotų ir tikėjimas, kad jie suteikia laimę—vis tai liekanos labai senų papročių. Net puota, kuriąja užsibaigia šventė, primena nelaimingos aukos apsvaigimą. Visokia smulkmena turi savo svarbą tam, kuris gerai pagalvoja, kadangi net laikymas šventės iki pusiaunakčiui taipgi labai svarbus. Tiesa, trūksta

mėsos šmotų laidojimo lauke, bet tas jau užmiršta Devonshire.

Priemoniškai sutverti žemdirbystės dievai arti susiduria su rubežių dievais. Jie tankiai taip panašūs vienį į kitus, kad patys garbintojai labai lengvai juos sumaišo. Apvaikščiojimas aplink laukus paprastai pasibaigdavo rubežių apvedimu. Tokiose eisenose tankiai nešama priekyje žmoginės aukos galva. Panašios apeigos išsiplatinę po visą Indiją; Francijoje, ir kitose Europos šalyse jie yra užsilikę laukų palaiminime, kuriame kuningas vaidena tą pačią rolę, ką žemesnės kastos pirmadėlis pas Nylgiriškiuosius vietiečius. Šventas Sakramentas taipogi nešama aplink bažnyčią, kaip Indijoje užmušto buliaus galva. Kartais apeinama aplink kiekvieno ūkininko lauką. Šitai, dar kūdikiu būdamas girdėjau, kad Normandijoje Šv. Sakramento dalį užkasama lauke (turbūt pavogta); bet aš neapsistosiu ant šito pavyzdžio, kadangi neturiu užtektinai prirodymų to patvirtinimui. Bet mums atmintina, kad Šv. Sakramentas tai Kristaus Kūnas ir kad jo buvimas prie tokių apeigų pilnai atsako indiškajam aukojimo ritualui.

Labai tankiai vietoje žmonių aukojama visoki gyvuliai. Šitai mės žinome iš *Festo* žodžių, kad romėnai metų pradžioje galabino jaunus rudus šunis, manydami sulaukti geresnės ir gausesnės pjūtis. Nėra abejonės, kad šitie šunychiai, taip kaip ir užmušami Golne avinai, pakeičia senesnę žmoginę auką. Aigyp-tėnai, kaip matysime, galabindavo rudus žmones, atstovavusius Ozirisą, kaipo javų dievą. Kaikuriuose atsitikimuose mės net turime istoriškus priparodymus, kad dievažmogis, sulyginamai labai vėlai pakeičiama šventu aukojamu gyvuliu; pavyzdžiui štai, kaip Cinna Kimedijėje anglai uždraudė žmogines aukas, tai vietiniai pradėjo pasitenkinti vietoje merijos ožka.

Mannghardas paduoda daugybę keistų pavyzdžių, kurie dar ligšiol, arba nelabai senai buvo randami dabartinėje Europoje ir kurie yra neužginčijamais likučiais tų pačių niekatikybių. Jie visur žinomi “užgavėnių diedo” arba “myrio prašalinimo” vardu. Jie yra žinomi, kuone visose šalyse Europos ir net Anglijoje užsiliko jų žymės. Svarbiausiu objektu šitose ceremonijose yra paveikslas, kuris pakeičia kadaisia aukojamą žmogų. Su šituo paveikslu daroma visa tas, kas pirmiausia buvo daryta su pačia auka. Jį degina, meta upėn, arba laidoja. Šitai ve Austrijos Silezijoje jis yra sudeginama, prieš ko, laužui gerai įsidedus, prasideda graibstynės, kuris ištrauks iš ugnies šmotą rankomis (sulygink analoginius atsitikimus pas Kchondus, šventę portrai ir šventes Golne). Kam pasiseka ištraukti paveikslo dalį iš ugnies tas pririša ją prie augščiausio medžio sode arba užkasa laukuose, tvirtai tikėdamas, kad tas suteiks jam laimę. Kartais auką atstovi pėdas, kurios dalys yra užkasama kiekviename lauke. Hartze prie tolygių apeigų gyvą žmogų dedama duonkubilin ir su bodžiomis giesmėmis nulydima jis į

prirengtą duobę; bet pas pačią duobę vietoje jo užkasama dėgtinė stiklas. Čia vietoje dievo yra dėgtinė (vadinasi, javinis vynas). Kituose atsitikimuose žmogų ištikro užverčiama šiaudas ir kaip ir laidojama. Italijoje ir Hispanijoje panašios apeigos vadinama "senutės perpjovimu". Palermo'je gatvėmis vežiota seną žmoną, tempta ją ant ešafoto, kur du vyrai, apsitaisę budeliais perpjovė puslę su kraujais, pririštą, jai prie kaklo. Kraujas tekėjo, o ji nudavė besužinystės stovį ir mirtį. Aišku, kad visa šita procedūra yra žmoginių aukojimų likučiais. Florencijoje vietoje senutės naudotasi *stabu* (figura), iškimštu dziovintomis figomis ir graikiškais riešutais. Per pusiaugavenį šita figura buvo perpjaujama ant naujos prekyvietės ir minia puldavos rinkti byrančius vaisius, lyg anie nuožuoliai gaudyti aukojamo žmogaus ar gyvulio šmotus.

Mannghartas ir Fraseris surinko daug medžiagos paliečiančios šitą klausimą. Pačiu indomiausiu pavyzdžiu, kaip man žiūrint, yra rusų Jarilos laidojimo paprotys. Kaimiečiai išrenka senį, duoda jam nedidelį karstą, su figura, kuri atstovi Jarilą. Senis išneša karstą iškaimėn, o moteris seka paskui jį, giedodamos šermenines giesmės, ir apraudodamos Jarilą, taip kaip Syrijoje verkta Adonio, o Aigypte Ozirio. Paskui laukuose iškasama duobė, kur ir laidojama figurą, visiems apverkiant ir dūsaujant.

Žmonių padavimuose, sagose ir kalboje užsiliko daug visų šitų senovės žymių. Garsioje amerikiečių epopejoje apie Hayawata didvyris kertasi su Mondaminu ir jį nuveikia. Ant tos vietos, kur Hayawata laidoja priešą pirmu kartu išauga maistas, vadinasi indiečių rugiai. Panašų apsišėkimą randame suomių Kalevaloje ir įvairiose laukinių tautų dainose.

Pirma negu prieisime prie peržiūrėjimo didžiųjų javinių dievų, man norisi kiek papildyti savo paviršutinį piešinį priemoniškai sutvertų žemdirbystės dievų aplamai. Mums atmintina, kad auka išpradžių, bent teoretiškai, buvo karaliumi, arba vadu, kuris skaityta dievu, arba gi sūnumi ar dukterim karaliaus, vadinasi, paėjo iš karališkos giminės, kurios gyslose tekėjo dieviškas kraujas. Vėliaus vietoje paties karaliaus pradėta aukoti kaip ir laikiną karalių; šitam tikslui jį rengta į karališkus rūbus ir jam teikta karališkos ir dieviškos pagarbos.

Dabar pereisime prie išsamesnio peržiūrėjimo tų indomių kličių, kuriuos Momle surinko savo hipotezės priparodymui, kad Anglijoje kas metai rinkta laikini karaliai ar miesto atstovai tiksliai kad juos paaukokujus. Daugelyje atsitikimų nuo visų šitų apeigų užsiliko tik atsiminimų nuotrukos; bet jai jas suėmus į vieną čielębę, tai išėina gana pilnas ir aiškus vaizdas. St. Germainse (Kornwallise) renkama mūgės dienoje po dideliu riešuto medžiu nebūtasai viršutinis vadovas. Nakčia jį girtai girdo vynu; šitame stovyje velka aplink medį, nelyginai kaip majoras, apimdamas urėdą, apvažiuoja aplink miestinį akmenį. St. Germainso ma-

jorus patvirtinama jų kaip ir karališkame urėde dar tuomi, kad įstatoma į ratus. Tas buvo senovės teutonų ir keltų karalių išventinimo ženklų. Lostwithiel'y tokasai nebūtas majoras gauna karuną, skeptrą ir kardą. Pernhyn'e naujo majoro priešakyje ėjo žiburininkai ir policistai; tiesa, nedeginta nei jo, nei paveikslas, bet visgi laidyta fejerverkai, deginta laužai kaip tyriškojo Melkarto ir tarsiškojo Baalo šventėse. Panašios šventės nuveda mus į tą laiką, kuomet tautos lavonadegės nešė ant laužų savo aukas. Ant Galgaver-Muro (pas Bodliną) gaudyta praecivis, jis klausinėta; paskui apdrėbta jis purvais ir, apskritai, pajuokta. Palperro'je tokiu majoru buvo apykvailis berniokas ir girtuoklis: abiejuose atsitikimuose nepaabejojamos senovinės ekstazos ar apsvaiginimo žymės—stoviai, kuriuose buvo žmogadieviai. Po to, kaip tokį majorą nugirdo alumi ir apeina su juo visas miesto gatvės, jį meta į jūras. Paskui jam padeda išplaukti, taip kaip kitose Europos vietose pramanytąją auką gelbsti. Be abejonės išpradžių jį tikrai prigrirdydavo.

Tuo laiku, kaip šitos ceremonijos buvo tēmijamos raštininkų ir mokslininkų, jos jau buvo pavirtę vaikų žaislu; bet jose pasilieka aiškios žymės labai senos, grynai tragiškos kilmės žymės, kadangi jos primena apie baisias, kruvinas šventes, per kurias tvirta priemoniškai dievai. Tankiai dar renkama auka sava valia arba su prievarta; šitam tikslui būva silpnapročiai arba pakvaiščeliai; išrinktąjį apsvaigina; su juo elgiasi kaip su karaliumi arba vadu; kartais jį plaka ir jį pajuokia; antgalo, auką užmuša, sudegina ant laužo, arba prigrirdo upėje, kaipo lietuvių raganių. Visos šitos išsamybės aiškiaus pasirodo kitoje likučių lytyje, būtent, kad karalius, arba dieviškoji auka parodyta ne nebūvėliu karalium, tik paveikslu ar figura. Taip paprastai buva per užgavėnes, kur figurą parodančią karalių degina ar skandina drauge su visais valdžios ženklais.

Iš visų šitų pavyzdžių aš išvedu šitai:—Žemdirbystė, matyt, prasidėjo nuo sėjimo javinių grūdų ant kapinių kalvų. Pamaži žmogus priėjo prie tos sąmonės, kad tam tikroje vietoje, išdirbtoje ir užsėtoje galima gauti gera pjūtis, jai ten yra numirėlis. Ilgainiui tuo tikslu pradėta kasmetai tvirti lavonai; juos laidota su iškilmingomis apeigomis pirma ant kiekvieno lauko. Paskui pradėta ganėdintis viena auka visai giminei ar apygardai; kūnas jos buvo dalinama į šmotus, kurie buvo užkasami kiekvieno asmens lauke. Bet jėvai nuo šitų laukų vis dar skaityta tiesiogine dovana numirėlių, apdievintų aukų, kurių sielos, vėl atgydavo ir apvaisindavo sėklas. Kaip žemdirbystė gana išsivystė, žmogus pradėjo apsiprasti su mintimi, kad žolių auginimo vyksenoje svarbiausią rolę vaidena žemės suarimas ir sėklų pasėjimas; bet visgi pasiliko senovinė tikėjimiška reikšmė ir svarba aukų, o taipgi tikėjimas, kad jos buvimas yra būtinas gero užderėjimo apdraudimui. Augant pirmyneigai žmoginės aukos yra išstumiamos gyvulinėmis, bet užmušto gyvulio šmotai po senovei

užkasama laukuose, kaip seniaus dievažmogio kūno dalis. Antgalo, po krikščionybės ir kitų kulturingųjų tikėjimų intekme aukojimai pasiliauja, vietoje kurių objektų pasirodo kokia nors figura, nors kartais ir palaikoma paprotys pjauti gyvulius ir simbolizuoti užmuštą žmogų.

Pirmesniuose kultūros laipsniuose sodas ar laukas turi kapinio kalnelio išvaizdą. Misijonierius Turneris sako apie Tana gentę ant Naujųjų Hebridų tarp kitko štai ką: ant dioskorėjų (tam tikri augalai) lauko jie, tos vietos žmonės, gaišina daug laiko ir pastangų ir užlaiko jas pavyzdingoje tvarkoje. Už nendrinio aptvaro galima matyti nuo dešimties iki dvidešimčiai žalių kalvų, kurių tūlos turi šešias pėdas augščio ir šešioliką pėdų ilgio. Tai tiesiog žemių krūvos, be jokių akmenų, kurios paprastai supilama rankomis. Viduryje auga pati didžiausia dioskorėja, o aplink ją mažesnės." Ir taip, mes šitame pasakojime nepabejojamai matome kapinį kalnelį.

Mintis, kad pjūtis yra dieviškojo protėvio arba palaimintos aukos dovana, pasisako ir plačiai paplitusiam paprotį nešti pirmutinius jos vaisius dievams, numirėliams ar gyvam vadovui, jų atstovui ir ainiui. Mūsų pjūtis šventė yra to paties papročio apkita.

Ant užbaigos noriu pridėti, kad, regimai, daugelyje atsitikimų dieviškoji auka skaitoma karaliumi arba įsikūnijimu kaiminių ir gentinių dievų, kurie patį save atneša aukon pas akmenį, esantį paminklu ir altoriumi seniausios dievystės.

J. Šliupas.

Valsčionių klausimas Lietuvoje laikuose caro Aleksandro I.

(Pasak Petro Chmielowskio).

—:O:—

Lenkiškai lietuviškoji respublika prieš savo sugriuvimą neišrišo valsčionių klausimo ir paliko tąjį, kaip liūdną paveldybą, ateinančioms gentkartėms, kurios jau savarankiškai negalėjo jį gvildinti praktikoje. Europoje-gi tuomet jau išnyko aržūs padonystės santikiai tarp pono ir būro, kaimėčiai jau dziaugėsi liuosybe, o net šokia-tokia savasčia; jau ir Varšavos kuningaiktijoje, o vėliaus Lenkų karalystėje, valsčionis tapo liuosu žmogumi, kurs, kaip norėjo, galėjo elgtiesi su savo ypata ir savasčia; tik Lietuvoje bei Rusijoje ponai savo valdžioje teblaikė valsčionius. Valsčionių liuosybės apskelbimas, apgarsintas įsiveržiant Prancūzams į Lietuvą, tuojau tapo panaikintas, kaip tiktai paplito gandas, kad valsčionis atsisakė klausyti savų ponų, o kur-ne-kur net stoji su jais į kovą; vėliaus ponų prietikiai prie valsčionių dar pasmarkinti tapo.

Kaip kur, rods, buvo "liuosi žemdirbiai", ir Ign. Lachnickis¹ paduoda jų skaitlių "ant kelių tūkstančių šeimynų"; vienoje tik Vilniaus gubernijoje, anot Maskolių valdžios surašo iš 1796-7 m., visokių liuosų chlopy suskaiityta 205.995 iš visatino valsčionių skaitliaus 731.641². Tūlose aplinkinėse dar iš laikų respublikos prietikiai buvo surenguliuoti abipusėmis sutartimis, pvd. Ščorsuose Chreptavyčių ir kitur Žemaitijoje, arba ir vėliaus, kaip lobiuose gr. Valerijono Stroinovskio (Volynijos gub.) 1812 m., ar gr. Igno Marchockio (Podolijos gub.) 1804 m. Bet tos išskyros nesuminkštino paprastų prietikių.

Sangadyniečiai ne tiek piktinosi iš to, kad valsčionis neturėjo žemės savastyje, kiek iš to, kad jo ypata ir triūsas buvo pavesti pono savalei. J. E. Lachnickis³ rašo: Gartiniškiuose "baudžiava, čyzės ir pareigos iš didesnės dalies nėra pažymėtos: daugumas jų ir kokybė paprastai priguli nuo savininko padorumo, sumonės ir sielos, suvis neištikimos parankos ir atsimančios sulyg aplinkybių, reikalų ir vietos... Sutuokdinimai priverstini ir pagal liktenį, kokie dar atsitinka tolesnėse gubernijose, rods, neatsitinka Gardino gubernijoje. Bet kas be galo priešinasi prigimtajai tiesai, yra tas, kad savininkas tankiai parita sunkenybes po kojų, arba tiesiog uždraudžia merginai išteketi už vaikino iš kaimo kito savininko. Tokis prasižengimas

1 *Biografija włościańska*, 1815.

2 *De Pule*: St. Aug. Poniatovskij v Grodnie, 1871.

3 *Statystyka gub. Litewsko-grodzieńskie*, 1817.

prieš įžeistą žmoniškumą neatkreipia ganėtinai vyriausybines atidžios". Minsko gubernijoje⁴, "padonystė traukiasi toliaus visoje spėjoje, ir nors randasi tūli ponai, kurie norėtų tą šalies pralobimo painę prašalinti; nors žymi kitų dalis, prigąsdinta viešos opinijos, iš pažiūros savo nuomonę ant to lenkia, venok nužiūrėjimas (uprzedenie), netikrai suprasto intereso sotinamas, o seno pagudimo palaikomas, dar drūčiai lindo daugelio mintyse. Valsčionys, apsinkinti visokeriopomis ir po visokiais vardais žinomomis pareigomis, negauna kito palengvinimo, kaip tik tuomlaikinę patuką, kada gauna poną, kurs bent naujų jiems nebužkrauna sunkybių. Be to, nuolatos būdami netikri ir baimėje, bau šių metų pareigos netaps kitamet padidintos, turi nebtekti paslankumo, sutingti, nebkęsti savų ponų, ir ištisai negalima manyti apie išplėtojamą pramonės, nė dvasiškų įiegu". Podolijoje⁵, "daug yra tokių ponų, kurie, bridkindamiesi žiūrėti į bėdiną doro žemdirbio lopyklą, todėl, antdėje ant jo bereikalingą triūsą ir iščiulpę kruvinų pareigų inventorių sulyg savo tikslui, parduoda jį nuomininkams ar paveda ekonomų ir godžių kamisorių barbarijai; patįs-gi važinėjasi iš vienos viešpatystės į kitą, sotinasi gražių miestų reginiu, bovinais juose ir visokiais liuonais tenkinasi... Tuomi tarpu nuomininkas, norintis su pelnu atgauti įdėtus piningus, arba ir kamisoriai, mokantįs, ponui nėsant, pasidaryti turtus aulinkui, maitoja ir įvairiais būdais spaudžia bėdiną jį žemdirbį, naikina jo įgimtas pajiegas nemieruotinu darbu, sunaikina jo gyvulius, pervežinėjimais produktų ir įstumia į galutinį bėdinumą ir vargą. Tokia me padėjime žemdirbys, matydamas, kaip jis esti apiplėšiamas ir sunaikinamas savo kruvinu triūsiu, būdamas lygaus sau asmens pažemintas ir paverstas į prasčiausią žvėrį, nusiminęs savame prispaudime, kreipiasi prie gėrimų, pertraukia bėdiną likimą apibalmutijimu jausmų per girtybę, nesa tuomet, užmiršusiam jį, rodosi, kad bent trumpai valandai esti laimingas. Kaimo nuomininkas, besirūpinantis savo pelnu, nepraleidžia progos nepasinaudojęs tokiu žemdirbio padėjimu: guviai pataiko į ano silpnumus, masina prie gėrimo lengviai suteikiamomis paskolomis; ir todėl žemdirbiai linkę yra prie girtybės, iš ko pareina ir į panudimą."

Prie visų-gi gubernijų tinka šitos išgalės⁶: "Padotkai, ant *dūšių* išdėstomi, verčia daugelį ponų manyti, kad tuosius (padotkus) patįs tik kaimiečiai turi mokėti vienatinei dėlto, kad ant skaičiaus *dūšių* esti išdėstomi, *retai kuris savininkas* tenori įžiūrėti įgalėjimą savo žemdirbio ir savo įėmimą, kad su juomi dalintųsi padotkais sulyg teisingumo; bet *paprasčiaus* tie visi padotkai antmetami ant žemdirbių tikslu ponų... Tan-

⁴ J. Twardowski: *O terazniejszym stanie oświecenia w gub. Mińskiej*, 1819.

⁵ Ks. W. Marczyński: *Statyst., topograf. i histor. opisanie gub. Podolskiej*, Wilno, 1822.

⁶ V. Strojnovski: *Ekonomika powszechna krajowa narodów*, 1816.

kiai taip-gi ponai uždraudžia žemdirbiam išvežti savo užauglių miestelin į turgų, o liepia, kad visi, kurie ką iš užauglių parduoti turi, parduotų ar jiems patiems, ar jų karčiamų šinkoriams, ir tatai įdeda šinkoriams į kontraktus. Aišku, kad čion nėra jokių lenktynių tarpe pardavėjų, kurių sulyg kaimų sodybų yra žymus skaičius, o tik vienu perkančiu šinkoriumi ar ponu, kurs nulemia čienią neva prietaikmę anai, kokia mokama ar timuose miesteliuose, bet dar prietaikmesnę prie savo valios."

Suprantamas daigtas, toji pono sauvalė sužadindavo baudžiauninkuose neapykantos jausmą; Ign. Lachnickis⁷ rašo: "Šale godžių ir kietų poniovojimų drauge čjo rūgojančios ir neprielankios valsčionių tarnystės, kaip ir godų atkeršinimo saviems prispaudėjams paketingimai. Noras kenkti tokiam ponui visokiais galimais būdais, jaigu tik blėdį nuo baudos ir atsakomybės galima buvo paslėpti, tapo priimniausiu valsčionio palinkimu, perėjo iš jo persitikrinimo į tūlą sistemą, pamatuotą teisingumu ir tiesa atsilyginimo. Tiek jis gerai ir stropiai dirba, kiek jį budri sargyba prie darbo suokia; tiek nuo visokių blėdžių susilaiko, kiek jį gąsdina sragios baudos baimė. Prie pirmos progos, kad blėdis dvarui iškirsta neišduos pagamintojo, su miela paslanka ir skoniu ją daro tas net ūkininkas, kuris sulyg kitų užlaikys sąžiniškiausią padorumą. Morališkumas valsčionio sulyg sauvališko pono tik pačia nubaudimo baime remiasi."

Kad tai buvo baisėtinas (*horrible*) padėjimas, išsitarė kuningaiktis Ad. Čartoryskis, pradedant viešpatauti Aleksandriui I, jo pašaliniam komitete, bet mažai kas jam pritarė, kad, prašalinant tokis padėjimas, nėra ko bijotiesi.

Su dideliu atsargumu, net su tūla baime, imtasi vyti šalin tą šmėklą, kuri nuo taip senai smaugė liaudį, Valerijonas Strzemień iš Stroinovs gr. Stroinovskis Gorochovo grovystėje išleidžia Vilniuje 1808 m. brošurą: *O ugodach dziedziów z włościanami*, kurią kitamet išguldė į maskoliškąją kalbą, o 1811 m. į vokiškąją. Čion Stroinovskis, iš tolo aplankodamas dalyką, pirma išguldo, iš kur visoje Europoje atsirado kaimiečių nelaisvė, kaip užsilaikė, kaip mažėjo, ir dingo ten, kur jau tuomet jos nebuvo, kaip yra priešinga Dievo ir gamtos įstatymams, kaip liūdna viešpataujančiojo širdžiai, kaip kenkia visai tautai, kaip stabdo tolynžangą ir tautiško praturtumo ūgį. Taip skaitytojo mintis prirenges, atsišaukia ant ukazo Aleksandro I, trokštančio, kad ponai atliuosuotų kaimiečius nuo baudžios, kuri priešinga yra "krikščioniškam, morališkam ir polytiškam mokslui". Bet Stroinovskis nė ant valandos nepamanė, kad žemė valsčionims galėtų būti duota savastin ir su įnirtimu šnekėjo apie svajones "tariamų liaudies draugų, philozophų", kurie, "valgydami pietus

⁷ Biogr. włościanina nad brzegami Niemna, powyżej Łososny mieszkającego, 1815.

pas bankierius", tyko ponų dvarų. Jis reikalavo tik laisvės kaimiečiui ir patikrinimo jam "asmeniškios liuosybės", beje uždario, ir galėjimo valsčioniui pirkties žemes. Taip pastatęs klausimą, atrodinėjo, kad su atliuosavimu chlopų, ponai neprastos savų įėmimų, nes valsčionis turės ponui už žemę tą įėmimą suteikti; kad tokios sutartis su ponais esti visur, kur liaudis yra laisva, kadangi laisvė niekam neatima savasties, bet ją dar patikrina. Paveizdan privedė Švediją, kur chlopai dalyvauja seime, beje valdžioje, o vienok neturėjo pretenzijų atimti žemes nuo ponų. Kaip įgalėdamas, niekino kruvinus Prancūzų revoliucijos veikalus. Kad ponas gali teisingai reikalauti įėmimų nuo žemės, chlopų apdirbamos, Stroinovskis aiškino tuomi, kad tas įėmimas ėsas ne kaimiečio triūso rezultatu, bet rezultatu gamtos triūso, duodančios užauglių. Prie to kad įėmimo chlopas negali turėti jokių pretenzijų. Tik reikią sunormuoti dydis to įėmimo, kuris gali būti mokamas pinigais, ar produktais, ar baudžiava. Pasak Stroinovskio, $\frac{1}{5}$ dalis viso užaugliaus turi eiti ant procento už įdėtąjį kapitalą, pradedant ūkį, $\frac{2}{5}$ turi pasilikti žemdirbiui išmaitinimui jo su šeimyna, išmaitinimui galvijų, užmokėjimui jo triūso ir samdininkų, ir uždengimui jo reikalų; o $\frac{2}{5}$ turi sudaryti grynąjį įėmimą ponui, kaipo likučiai, atitraukus visas lėšas ir apmokėjus kaimietį, kaipo gamtos dovana; tad ponas ima tą įėmimą tik iš žemės, kaipo jos savininkas, o ne iš kaimiečio rankų.

Nežiūrint į taip siaurą reformos projektą, vėliaus išgirstame nuo Stroinovskio, kurs 1816 m. apskelbė *Ekonomika powszechna krajowa narodów*, kur tas pačias mintis sulyg kaimiečių išlukšteno, kad susilaukė daug "susikrimitimų" ir kad už tatau randa vienintėlį atlyginimą viltuje "businčiosios" naudos, kokią rašinys o *ugodach* galės atnešti ponams lyginai kaip ir kaimiečiams. Ir *Ekonomikoje*, vis po akių turėdamas kruvinąją Prancūzų revoliucijos šmėklą, ir įpėdinio atimtas Juozapo II reformas, kiekvieną mintį savasties suteikimo sutolygina su jos išplėsimu nuo tikrojo savininko ir sušunka: "Tasai padalinimas sunaikintų *savasties tiesų*, būtų pats savyje neteisingiausias, padarytų suirutę tarp visų trijų šalies gyventojų skyrių (beje: žemės savininkų, žemdirbių-chlopų, ir pramonininkų), o savininkams-ponams paliktų lygią tiesą prievartos, reikalauti padalinimo judinamojo turto tarpe jų nuo kitų dviejų skyrių, pramonininkiškojo ir žemdirbiškojo, kurie imtų žemę pasidalinimui, o tokia atlyginimo ir pasidalinimo rokunda... paliktų po savini sunaikinimą visatinos tvarkos kaip draugijoj taip valdžioj. Tokia šalis, ažuot žengus į sudrauginimą ir gausą, remeslus ir pirklybą, patektų į bedugnę, iš kurios *amžiais* prisieitų iš naujo rapatoties... Lobio savastis su žmogaus gyvata taip yra surišta, kad jos (savasties) apgynimui žmonės eina į pavojų ir prageistį; ir todėl šalis, antgulta kare, ginasi nuo užgulimo, kadangi neprietelius mintija naikinti ar atimti savastį. Apsiatvan-

ginimui nuo to prilaiko ginkluotas tautos spēkas, o tariamieji liaudies mylėtojai piktadariškai pataria taipgi namie lobius išdraskyti ir mandagumo šmeižėjai žadina geidulius, kuriais remdamiesi norėtų pamatuoti savus grobišavimus. Tokie tvarkos nedraugai ir visatinos ūkės ardytojai, kaipo pavojingi ir nužiūromi, *turėtų būti policijos akyse*. Nesa jų mokinimas prilygtų anam, kurs linkėtų vogimą, antpuolius, žmogžudystas ir kitus tolygius prasižengimus, kurie atima ir išplėšia savastį" (§ 46 ir 48). Stroinovskis mano, kad tą teisybę gerai supranta patis valsčionis: "Žemdirbiai paprastai yra sumanūs žmonės; jų ūkio būdas ir patyrimas paaugština jų sumanumą; todėl jų *mintysna niekadus negali ateiti tokia kvailybė*, kad jie užsimanytų save skaityti savininkais tos žemės, kurios nė jų pratėviai, nė jie patis nuo niekieno nepirko, bet toji duota jiems yra už pamokėjimą nuo savininkų" (§ 119).

Žemdirbių padėjimas pas mus—pasak Stroinovskio—ne tik nebūtų bėdinas, bet 'daug geresnis ir liuosingesnis, negu visose kitose Europos šalyse, jaib tik kaimiečiai turėtų teisingumą, kad sulyg vertumo savų metinių lėšų, atitraukiamų apdirbimui žemės, kurią turi, apmokėtų gryną iš tų žemių įėmimą tėvoniams-ponams pinigais, baudžiava ar grūdais", jaib tiktai "pripazinti būtų dalimi tautiškosios liaudies ir tautiškosios draugijos, neužginčijant jiems asmeniškios laisvės ir judinamojo turto". O asmeniškoji savastis "turi savyje vyriausią ypatybę *asmeniškios laisvės* ir panaudojimo visų savo prigimtinių įėgų savai naudai. Nebūdamas savininku savos ypatos... jis negali panaudoti savo pramonę į triūsą sulyg savo gabumo ir užsigeidimo, bet turi taikintiesi prie valios to, kuriam yra priklausmingas... Paš mus—galima pasakyti—visas žemdirbių skyrius esti be savasties, nesa neturi asmeniškios savasties; kiekvienas yra tame prietare vyresninku, vadinadamasi jo savininku, kad gali nuo jo atimti tai, ką ans turi. Ir tame manyme nėra klaidos, nes jaigu patį žmogų mainyti, parduoti ir dovanoti kam kitam gali, tuomi mažiaus zbejoti reikia kaslink tokios tiesos arba pretenzijos ant jo judinamojo turto. Todėl visos šalies liaudies skyrius, neturėdamas asmeniškios savasties, o per tai nė jokios, atneša nemieruotas nuostolius tautai, sustabdo tautišką tolynžangą liaudies skaičiuje, jos žemdirbystę, pramonę, pirklybą, turtus, ėjimą galingyn viešpataujančiojo ir visokią šalies gerovę. O liūdna priminti, kad pasilieka beveik be draugininės globos". (§ 54 ir 55).

Tai-gi, patikrinimas chlopams liuosybės ir asmeniškios savasties, ir teisingo išdalinimo to triūso ar apmokėjimo, kokį savininkui skėli už žemę, tai esti svariausieji punktai reformos, siūlomos dėlei ekonomiškų ir humanitariškų priezasčių—vieno šviesiausiųjų ano laiko Volynijos ponų. Toliaus už jį nė Rusijoje nė Lietuvoje niekas nepasistumė tame laikmetyje; šnekama buvo nemažai, kartais buvo priduriami nauji motyvai, ar, geriaus sakant, retoriški jų pagrazinimai...

Ir laikraščiai, ar atnaujinti ar įsteigti nuo 1815 m.— išskyrus *Miesiarczyk Polocki*—eikštėn velka valsčionių klausimą, reikalaudami mandagesnio apsiėjimo su chlopais ir įstatymiško sunormavimo prietikių tarpe ponų ir jų pavaldinių.

Vilniaus *Dziennike* tankiausiai rašinėjo F. Paškevyčius, kurs moksliskai tyrinėjo žemdirbystę. Jau 1815 m. randame jo laišką “apie ūkininkavimą Ščorsuose”, kur dar respublikos laikuose gr. Joakimas Chreptavyčius buvo sutvarkęs valsčionių triūsą sulyg sutarmių. Tą dvarą Paškevyčius kitiems stato kaipo “žemdirbystės mokyklą”, kur užvesta dauglaukė sistema ir kiti pagerinimai; prilygina prie žemdirbių mokyklos garsaus Thaerio Mōgeline ir prie Fallenbergio mokyklos Hofvyl’iuje; atrodo, kaip chlopų atliuosavimas nuo baudžiavos padidino jų gerbuvį, ir savininko gerovę. — Veikiąi potam jis ten (t. II) patalpino “Kas buvo iki šiolai ir kas yra kliūčia žemdirbystės pasikėlimui Lietuvos kuningaikštystėje”; didžiausia kliūtimi jis stato apverktiną chlopų padėjimą: “visur tik duodasi matyti neapribota savininkų jurisdikcija ir aklas žemdirbių pasidavimas; jokio patikrinimo jiems tiesų ir laisvių ikišiol nėra, nėra siekių savos laimės; už tai nestebėtina, kad žemdirbystė mūsų provincijoje esti pirmapradiniame ir veik kūdiškame padėjime, ir iki toji klasė, vyriausybinės globos reikalaujanti, išganytingos reformos susilauks, mes tik galime priminėti ir padėti žemdirbių priespaudą už vyriausiąją prezastį žemdirbystės nupuolimo ir už kliūtį jos pasikėlimui”. Visos sunkenybės ant jo remiasi, o su įsteigimu daugelio naujų palivarkų, su neišmaningu išdirbinėjimu plačių, o tik iš mažos dalies apmėžiamų dvaro laukų, baudžiava anų padidinta tapo. Bet savasties, be laisvių patikrinimo, savo laiką ir pajėgas menkai ponų ekonomikai pašvėsdami, netenka energijos ir paslankos pataisyti savo būvį ir gyvena bėdiname padėjime⁸.

Net žmonės, kurie peikė pastangas 18-tojo metašimčio, ėmė reikalauti sunormavimo valsčionių prietikiuose. Vilniaus pralotas, kun. Ksaveras Bagužas, exjezuvitas, 1815 m. apskelbdamas pagyrimą Ioakimui Chreptavyčiui, suglaudžia “teisybes” kaslink valsčionių išliuosavimo į 4 punktus⁹: 1) Apskelbiant laisvę, reikia ją visuomet aiškiai išdėstyti; nesa prastas žmogus nemoka atskirti liuosybės nuo nepriklausmingumo, o iš to negerai suprasto žodžio, kas nežino, “kokios tuose pastaruose laikuose ir kaip bailsos ant žmonių veislės pasipylė nelaimės...” Žmogus niekados nėra visiškai laisvas: “tuomi didesniame priklausume gyventi turi,

⁸ Kiti F. Paškevyčiaus darbai Vilniaus *Dziennike* 1816 m.: *Apie linų pramonę Lietuvoje; Naujas linų ir kanių išdirbimas nededant jų į markas; Apie įsteigimą ir pradinius veiklumas vyriausios žemdirbystės draugijos Anglijoje.* 1817 m.: *Pamąstymas apie teoriją įvairaus dirvų vaisingumo; Apie temperatūrą ariamųjų dirvų.* 1818 m.: *Kelionė į Rygą.*

⁹ *Roczniki Tow. Warszaw. Przyjaciół Nauk*, t. X, 5. 465—475.

kas triūsą savo rankų trokšta išmaitinti save ir savo šeimyną...” 2) Valsčionio liuosybė nuo to priguli, kad jam leista būtų sulyg surašytų formaliskų atmainyti ponas, jaigu jam pasirodo slėgiančiu beėsas, jaigu žemė, ant kurios sėdi, neištenka liuoningam išmaitinimui jo su šeimyna; kad jis būtų ponu savo ypotos ir turto, kurį užsidirbo triūsą, sumanumu ir būdais įstatymų leistas.... 3) Asmeniška liuosybė, jaigu netaps sujungta su kitomis geradėjystėmis, jaigu nebus prašalintos paikės, kliudančios geresnį būvį, ne tik nepadarys valsčionį gaspadarnesniu, bet pavėrs jį ar į valkatą ar į dykaduonį, ir todėl tokia liuosybė nė ponui, nė šalei, nė pačiam kaimiečiui naudos neatneš... 4) Yra keturi būdai: ‘kaip valsčionis gali per sutarmę pasisamdyti dalį žemės nuo savininko’: vienur darosi sutarmė “ant laiko”, beje ant tiek ir tiek dienų baudžiavos, kitur—“ant išdirbimo dvarui tūlos dalies žemės”, kitur—“ant atidavimo dvarui tūlo daugumo grūdų noturoje”, galiaus—ant “mokėjimo tūlo skaičiaus gatavo grašio”. Geriausiu būdu Bagužas pripažįsta sutarmę “išdirbimo dvarui tūlos dalies žemės”, pasiremiančią ant liuso triūsos kaimiečio, “be priklaus suvaržymo darbui laiko”.

Tokią pat patarmę duoda Ignas Lachnickis, dvarininkas Pa-Nemunėje augščiaus Lososnos, kuris už “paveizdingą įrengimą kaimiško ūkio” buvo gavęs 1810 m. nuo caro Aleksandro I orderį Šv. Vladimiro 4-ros klasės. 1815 m. jis plačiai aprašė (*Biografia włościanina...*) chlopų padėjimą savuose dvaruose, jų ūkė, jų pramonę, jų religiškas nuomones, ir padavė įtalpa su jais padarytų sutarmių, podraug ir savo pažvalgas apie chlopų apšvietimą ir jų prietikius prie ponų. Trokšta, kad valsčionims būtų duota laisvė ir patikrinta pilna liuosybė darant sutarmes su savininkais; bijosi vyriausybinės tame reikale intervencijos, kuri—anot jo—gali pertraukti “kibirkštį saito ir užsitikėjimo” tarp savininko ir kaimiečio, o net pagaminti ginčus ir bylas. “Philanthropiškus prisidingėjimus, kad valsčionis sutarmėse su savininku netaptų nuskriaustas”, stengiasi pasilpninti tvirtinimu, kad kaimietis, gerai žinodamas žemės vertę, nesileis apgauti, ir paisėjimu, būk savininkai, dorų jausmų žadinami, lenktyn eis “dėl garbės aukaudami pelningesnes žemdirbiui sąlygas”. Įstatymai tik turi sergėti “tikrą sutarmių pildymą”, aštriai bausdami “nelabą pildymą visų apgavimų kontraktų, dvejokiais išsitarimais ir išguldymais išreikštų, o per tai gaminančių ginčus ir bylas”.

Jo brolevaikis, Ignas Emanuėlis Lachnickis, redaktorius ir išleistojas laikraščio *Pamiętnik Magnetyczny*, patalpino 1817 m., t. II., straipsnį “Apie pavaldinių atliuosavimą dvaruose H.***” Tai buvo ištraukos iš veikalo L. H. Jacob’o, parašiusio jį konkursui, apgarsintam per “Liuosą imperatoriškai ekonomišką draugiją Peterburge”, išrišimui klausimo: ar naudingiau bus savininkams Rossijoje chlopus išliuosuoti, ar pavaldinystoje laikyti. Jacob’o veikalas gavo premiją 1814 m.

Ištraukose autorius, aprašydamas palengvią valsčionių išliuosavimo sistemą pirma už baudžiavą, paskui už pamokėjimus (ar grūdais, ar piningais) plačiuose lobiuose gr. B., atrodo labai išganytingą jos įtekmę ant sudorinimo, praturtinimo chlopų, ir ant savininko įėmių padidintų lyg 600%. "Viltis—sako—per stropumą ir tvarką tapti savininkais žemės, jų apturimos, buvo veikliausiaja papročių pataisymui plunksna". Tai-gi jau čion blyksteri mintis suteikimo žemės kaimiečiams.

"Šubravcų Draugija" stengėsi laimėti pamekles ir satyros ginklu, prikaišiodama nežmonišką apsiėjimą su chlopais, luominį šlėktos savnorumą, sauvalės perdėjimą, per didelius kaimiečių kentėjimus. Valsčionių reikalas labai rūpėjo "Šubravcams", kurių daugelis buvo *dziedzicais-ponais*. Savo *Wiodomości Brukowie* jie pašventė tam reikalui: stengėsi sužadinti pagailėjimą prispaustųjų, o paniekinimą prispaudėjaus. No. 8 *Wiad. Bruk.* 1817 m. tilpo straipsnis "Mašina chlopų pliekimui". Autorius ironiškai stoja už poną. "Įlaidus kalbinimas—sako—ir išmintingas pertikrinimas nepergali ntomonių chlopo. Mušti jis reikia, kad jaustų, mušti iki pusiau miršta, atvedimui jo ant išmonės kelio; nuolatos mušti; kad iš jo kiek-tiek naudos laimėti; mušti, mušti ir mušti be galo, kad atmintų save, pačią, vaikus. O ir pats mušimas kokias turi ant 'jo menkas pasekmes! Užgaurk šunį ir liepk gulėti: guli ir dėkingas gerinasi; liepk loti, kasti, sergėti: tuoj daro, ką jam liepia, ir daro paklusniai ir—neprastoja prisirišimo prie pono". Taip pat arklys, jautis ar kitas galvijai". O chlopas: tegul jam suduos vaitas, dešimtininkas: atgal gatavas atsikirsti; tegul atstovas, ekonomas, bumbsi, pyksta, rūgoja; primušk jį už tingų darbą: imsis neva geriaus dirbti ir žvalgosi, ar toli nuo jo atstojai, ir jaigū ans atsitraukia taip toli, kad jau jo nemato, tuojau chlopas, koliojasi, keikia, griebiasi tabako ir ne tik, kad pats nedirba, bet dar ir kitą ar keletą kartu nuo darbo atitrauks ir bovins. Tankiaus mušamas net pradiedų sodybą prato pamesti ir eiti šalin nuo pono, kurs jam davė žemę, suteikė paglobą. Ką

tam gelbės įlaidumas ir prikalbinėjimas, kuriam prisirišimas prie gintinės vietos taip mažai tekaiti!" Skaudi tai, kruvina ironija! Ir koki dar nesmagumai nuo mušimo: chlopų vaitojimai erzina jautrias pačias, kurios gauna priepuolą; vaitojimai ir vaikuose sužadina tikriausią pagailą mušamamjam: "Tegul kiekvienas, kurs turi jautrią širdį, atsimena, kiek sveikatos praryja vienas kvadransas taip nepakeltingų balsų". Tam užbėgs pliekimo mašina, kurią autorius su išgalėmis aprašo, o kuri turi du gerumu: sutrumpina brangujį laiką ir pačėdina širdį. "Matematiškai tapo aprokuota, kad skaitant ant 100 chlopų, riksmi ir vaitojimai, pliekiant su mašina, šiokioje bus prietaikmėje:

sulyg laiko	kaip	1	prie	1500
skaičiuje vaitojimų	„	1.500.000	„	10
sučėdyjime jautrumo	„	1.500.000	„	1

o "teisos" išpildymas visgi pasilieka kaip 100 prie 100. "Autorius, susigraudinęs, priduria: "o kiek susimazins aržumų, pykesčių, spazmų ir kitų kenksmingų sujūsimų ponijos sveikatai ir paties pono, ponios, ponaičių ir panaičių!" O juk ir "teisingumas" laimėtų, "mašiną" įvesdinant praktišką gyvenimą, nes ponai tankiai išvengtų ano landumo su prašymais patarpininkavimo, "kurs gali turėti priešingą veikmę, o tuomi pačiu tiesa taps nuskriausta". Taip naudingam ir gražiam išradiniui autorius apgarsina "subskripciją", pranešdamas, kad joku būdu nereikalauja piningų iš kalno, o tik nori žinoti "vardą ir urėdą subskribento" ir kiek užsako ekzemplierių.

Tokie raštai bene pagundė advokatą Igną Lagievnickį įsteigti kovo mėn. 1817 m. naują satyrišką organą *Gębacz* (Burnius), kurs polemizavo su *Wiad. Brukowie*, užtaravo už dziedzius ir peikė "Šubravcus" už prispaudėjų niekinimą. Bet su 5-tu numeriu užbaigė savo gyvatą. Nepasibaigė dalykas polemiskais kandžiojimais; Lelevėlis sako, kad Šubravcus šaukė dvikovystan už izeidimą šlėktiškų herbų, švytruojančių ant liberijos (*Listy J. Lelewela, Poznań, 1878*).

(*Toliaus bus*).

Lyg dūmas... lyg aidas...

—:o:—

Lyg dūmas nuo vējo, lyg aidas ant lauko,
Prabēgo pro šālī, prazūvo ant amziņu
jaunystēs nekaltosios dienas.

Ir jū nebeliko.

Bet-gi,—kaip svajonē,
kaip skaisčios Tēvynēje dainos
palieka krūtinēje atbalsī tylū,
taip pat ir nuo josios kaž-kas užsiliko.

Kas tóchio ten būtū?... Jaučiū kaž-gā gero,
tyraus ir nekalto širdij' ant pat dugno....
Giliai... ant pat dugno krūtinēj'....
pakilti nedrīsta....

Nes visa, kas šventa
gyvenime buvo, pragaišo....

Visi, kas tik ējo pro šālī, naikino
gēlēs nekaltybēs ir nuodus vaisino....

28. VII. 1910.

V. K. Račkauskas.

Išėivis.

—:o:—

(Bandymas pagal M. Konopnickaitės).

Gailiai nuliūdes beržas dejuoja
girelėj....

Likkitės sveiki jūš, žilagalviai
tėveliai!

Eisiu aš, dalgį nešin's, į svieta
plačiausį....

Gal, rugiapjūtę radęs, darbelį
kur gaus... .

Eisiu aš, eisiu, liūdnas našlaitis,
vargdientis....

Kur jūš surasit mane, kregždutės —
bedienes?

Gal kur prie darbo, prie prakaitėlio,
laukelyj'....

Ar gal po kryžium kur, palei taką
duobelėj....

Vienu varguliu bus mažiaus grįčioj
žemojoj'....

Vien aplankys mane vėtros, kur audrą
nešioja....

Vien pilkos gervės, kuomet pakyla
pievelėj

Neš ant sparnužių mano gailingą
dainele....

Vien vandenėlis, kurs teka žydras
į svieta,

Neš paš manuosius raudelę, broliams
sudėtą!

Eisiu aš, eisiu į kitą šalį,
prazūsiu,

Net ir žvaigždelėms aš šičion broliu,
nebūsiu!

Neklausinėkit, kaip man ten eisis,
dabosis,

Nes mano senas tētē—nabagas
čion guosis!

Neklausinėkit, kaip aš ten verksiu
iš jausmo,

Nes mano mamatei plyštū širdelė
nuo skausmo!

Anė neklauskit: kokią tu dainą
dainuojji?

Nes apsiverktū mano seselė
jaunoji....

15. I. 1911.

V. K. Račkauskas.

“Nežinau.”

(Lyg išpažintis).

—:O:—

Mačiau mirštantį žmogų. Jaunas, diktas, raudonveidis. Guli ant gatvės. Iš burnos veržiasi pūtos; tokios rausvos, su krauju sumaišytos. Akys užmerktos. Lūpos gauda orą ir pagauti negali. Gauda orą ir pagauti negali.

Rankos tai susispaudžia konvulsiškai, tai vėl išsiskečia, tartum ko-tai jieško aplinkui, pagalbos šaukiasi.

“Kas tame naujo?!” pasakysit. “Juk nuolatos žmonės miršta... nėra to momento, kad kur-nors kas-nors nemerdytų, kad kur nors kas-nors su šia pasaule nesiskirtų... Kas tame stebėtino, kad ir tu matei mirštantį žmogų? Tu sentimentas!” Jūs taip pasakysit. Sakykit. Dar daugiau pridėkit.

Bet gi aš mačiau merdėjant žmogų ir tasai jo veidas su užmerktom akim, jo lūpos, gaudančios orą, jo rankos, begraibstančios aplink save pagalbos, visa tai draug su būriu žmonių, apstojusių jį, veržiasi man į galvą, ramybę vėro lauk iš širdies. Ir kalbą į mane. O to viso kalba—da man negirdėta, nauja, podraug' ir rūsti.

Iš tos kalbos aš atskiriu tik pavienius sakinius, suglaustus klausimų formon, ir tie klausimai skamba mano ausyse lyg gedulių hymnas:

“Kam gimė žmogus, jai mirti jam reikia?”

Kur jo artimieji? Kur jo motina, tėvas? kur jo moteris, vaikai?

Kas jį čia atvedė į tą didelį miestą, į tą įvairių įvairiausių tautų sukurtą? Kas jį stūmė čia, į šį didelį miestą, kuris priderėtų pavadinti nelaimių ir vargo šaliniu milijonams žmonių?”

Ir kitokius da klausimus atskiria mano jautrioji širdis:

“Kokia mirtis tave patį ištiks ir kur?”

Kur tuokart bus tavo artimieji, tavo tėvas ir motina, tavo moteris ir vaikai?

Ar esi prisirengęs mirtį patikti? Staiga, netikėtai?”

Ir kur man surasti atsakymai į šiuos klausimus? kur? Į pirmą ir antrą—nieks man, kas gyvas, atsakymo duoti negali. Į tretį—savyje jieškau; jieškau taip atsidėjęs, taip savo vidurinę esybę kamantinėju, kad, rodos, ir mažiausias jausmų virptelėjimas negali prabėgti nepatėmytas. — o vis atsakymo nesurandu. Negaliu aš sau tarti:

“Nežinau”.

Negaliu, nes pats savyje aš tuokart pražūti turėčiau. Ir kas man parodys, koks į šį klausimą, reik atsakas duoti? Kas?....

...Kaž-kas iš pat širdies dugno pakilo ūmai, sustojo priešais minties akis ir pratarė taip tyliai, vos girdimai, kad, jai tam balsui reikėtų sulyginimas rasti, aš jį pavadinčiau jausmo balsu. Kaž-kas pratarė:

“Jai gyvenime tiek esi gera padaręs, kad tuo visa, kas bloga buvo ir yra, galima atlyginti—tai esi prisirengęs mirtį patikti, nors ji būtų staigi ir netikėta....”

Visu kūnu šiurpuliai praėjo:

“Ką-gi galiu aš žinoti?” užklausu.

“Žiūrėk į save ir dabok!” man atsakytą.

Žiūriu ir dabuju ir vis nežinau koks į šį klausimą reik atsakas duoti....

O aną merdėjantį žmogų tankiai matau savo dvasios akimis. Ir aplink jį—būrys žmonių, kaip ir tuokart, kuometėjau pro šalį. Kas jų stovi, rankas ant krūtinės sudėję, lyg karvedžiai mūšį laimėję; kas žiūri, išsigandę, išplėstom akim, nublyškusiu veidu; kas muša tam žmogui par delnus, kas galvą prilaiko, kad dvasiai lengviau būt kūną apleisti.... O kas šypsosi, tartum pasako:

“Aš nesibijau....”

Paskum tie, kurie delnus tam žmogui mušė, pašiliovė tai darę; ir galvą paleido. Atbėgo nebejaunas daktaras. Priklauptė. Apžiūrėjo žmogų, krūtinę paklausė. Pasikėlė ir pasakė tarytum pats sau: “He is dead”. Privaziavo vežimas, garsiai skambindamas,—ant jo—parašas: “Ambulance. City Hospital”. Pakėlė žmogų nuo žemės ir vežiman paguldė, nuvežė.

Visi išsiskirstė. Ir krūtinėje išspradzių pasidarė šilta, širdis plasnojo tingiai, nei įvargęs karvelis. Po valandėlei—atšalo krūtinė, pasijuto joje tuščia, tartum kas iš jos net orą lauk išvijo.

Tankiai aš jį matau ir kas sykis užklausu save: “Kam žmogus gimė, jai mirti turėjo? O gal ir pačiame žmogaus užgimimė yra jo mirties pradžia? Jo paties ir tų, kurie jį pagimdė? Gal jau ir gimdomas žmogus pradeda savo mirties kelionę?....”

O koks į aną klausimą atsakas duoti reikėtų—nežinau....

Karolis Vairas.

1911. VII. New York, N. Y.

Togobočnij,

Žydė perkrikšta.

5-kių veikmių drama.

(Versta iš rusinų kalbos).

—:O:—

Veikiančios ypatos:

LEIBA, senas žydas.

SARA (paskum *Marė*), jo duktė, 19-tus metus eina.

AKULINA, sena bobelė.

STEPONAS, jos sūnus, 25 metų.

PETRONĖ, (*Priška*), jauna, daili mergina.

PANAS STERNIA, turtingas ūkininkas, 50 m. suvirš.

ORIŠKA, mergina, Leibos samdininkė.

CHVEDOSĖ } merginos.

MARINA }

MUSIS (*Musij*) } ūkininkai, girtuoklėliai.

TARASAS }

1. 2. 3. — ūkininkai.

1. 2. 3. — bobos.

1. 2. 3. — merginos.

1. 2. 3. 4. — vaikinai.

Vaikinai, merginos ir minia.

I V E I K M Ė .

Giria. Pavakaris. Pradedama temti. Po dešinei—malūnas. po kairei—Leibos troba, langais į publiką. Troba su gonkomis, stogas dengtas koklėmis. Arčiaus prie malūno—didelis šakotas medis.

I SCENA.

STEPONAS, PETRONĖ, VAIKINAI, MERGINOS ir SARA.

(Sara sėdi triboje, prie atdaro lango, su kningele rankoje. Vaikinai žaidžia, susėdę pas karklą, merginos šnekučiuojasi ir juokias.)

1 VAIKINAS. Aure, kokį žaislą surado!

MERGINOS. Ištikrųjų!

1 MERGINA. Tartum geresnį jau ir negalima sugalvoti.

2 MERGINA. Patįs žaidžia, o mes sau čia sėdime ir nėra kas mus palinksmintų.

3 VAIKINAS. Ištikrųjų, vaikinai, meskime... geriaus kokią dainelę, ar ką, užtraukkim! Ir merginos pasidžiaugs, gerklaites patampys, o dabar lyg ir nusiminusios sėdi.

(Netolimais griežiama smuikas su būbinu).

1 MERGINA. Girdėt, ganykloj griežia muzikė. Eisis! VISI. Eisis, eisis! (*Nuėjo po dešinei. Steponas norėjo eiti kiton pusėn, bet Petronė jį sulaukė.*)

2 SCENA.

STEPONAS ir PETRONĖ.

PETRONĖ. Palaukk.. kur eini?

STEPONAS. O kas tau?

PETRONĖ (*laikydama jį*). Palaukk, duok pratarti žodelį...

STEPONAS. Ką-gi tokio įdomaus turi tarti?

PETRONĖ (*glaudžiasi prie jo*). Stepone, pasakyk, dėlko tu pastaruoju laiku lyg šaliniesi manęs, nebepori nė kalbėti su manim?

STEPONAS. Tai tau taip atrodo.

PETRONĖ. Och, kad tai tik atrodytų! juk kitą syk tu su manim vaikštinėjai, meilavaisi, o dabar...

STEPONAS. O dabar gal jau man nebe tas galvoje...

PETRONĖ. Gal kokius rūpesčius turi? (*pausa*). Ko slapstaisi, dėlko man nepasisakai?

STEPONAS. Nepalengvės, nors ir pasakysiu.

PETRONĖ. Stepone, aš prijaučiu kaž-ką negera...

Mano širdelė jaučia kaž-ką baisaus, man rodosi...

STEPONAS. Ką-gi čia aš kaltas, jai tau "rodosi"?

PETRONĖ. Tad jau nebemyli manęs? Neberūpi tau meilė? Tyli? Tur būti teisybę sakau? Reiškia—atspėjau (*pausa. Maloniai*). O ar atsimeni, Stepuli, kaip prisiekei amžinai mylėti... atsimeni?... Žadėjova rudenį apšvesti...STEPONAS (*atsidūsta*). Norėtų dūšia į dangų—bet nuodėmės neleidžia...

PETRONĖ. Nuodėmės?! Kokios?

STEPONAS. Taip... tokios... visokios...

PETRONĖ. Dėlko nenori man pasakyti? Gal motutė nesutinka priimti mane į marčias? (*pausa*). Ar gal kita pamilo?

STEPONAS. Ir ko tu taip prisikabinai prie manęs?

PETRONĖ. Dėlto, kad tu nebe toks pat, kaip buvai. Ar vėl apie Liucę mįsliji?

STEPONAS. Labai ji man reikalinga!

PETRONĖ. Gal kokią kitą myli? Pasakyk man, pasakyk, kad aš viską išsyk žinočiau.

STEPONAS. E, Petrone, visai būna ant šio margo svietelio... Tu pati gerai žinai, kad aš tave mylėjau, širdingai mylėjau,—pati tą matei,—nepatysiu, būdavo, tavęs kokį vakarą, net mirštu iš išsiilgimo... būdavo!

PETRONĖ. O dabar?

STEPONAS. Aš nekaltas... Juk negaliu priversti širdį mylėti tave, jai širdis to nenori.

PETRONĖ. Nenori?! Kodėl?

STEPONAS. Ar aš žinau?

PETRONĖ. Stepone, Stepuli... sakalėli, nesakyk taip, nejuokuok, nesa tokie juokai—tai pragaro juokai. Toks juokas—tai tartum žaltys apsisupa apie širdį, ugnimi degina!

STEPONAS. Petronėle, aš nejuokuoju... Aš labai norėčiau tave mylėti, bet ką padarysi žmogus, jai širdis neklauso... Ką tu padarysi, kad ji nlinksta prie tavęs?

PETRONĖ (*rūgodama, karčiai*). Nelinksta.... Tad kam buvo apgaudinėti, neteisybę sakyti?

STEPONAS. Neapgaudinėjau aš tavęs. Juk sakausi mylėjęs.

PETRONĖ. Mylėjai.... Ne, Stepone, kas tikrai pamylės syki, tas jau amžinai mylės! Aš pirmą tavę pamylėjau, ir iki širdis plasnos krūtinėje, tavę vieną temylėsiu.

STEPONAS. Mat, tavo širdis yra tokia, o mano kitokia.

PETRONĖ. Aš myliu tavę, Stepone, labjau už viską pasaulėj.... nesišalink nuo manęs, neprazūdyk mano jaunų dienelių.... Pražūsiu, ant amžių prapulsiu be tavęs.

STEPONAS. Niekai patįs! Ar maža čia vaikinų, ar ką? Įsimylėk į kurį ir nereikės tau pražūti.

PETRONĖ (*įsišeidusi*). Ką?!

STEPONAS. Nieko čia nėra stebėtino!

PETRONĖ (*puikiai*). Tu, matyt, Stepone, pamiršti, kad aš ne paleistuvė kokia, kad šiandien mylėčiau vieną, ryt kitą, ir mįslyčiau da apie tretį! Aš.... Aš ne vėjavaikis!

STEPONAS. Saugok Dieve, aš taip ir nemįsliju.

PETRONĖ (*nepasiliaudama*). Ką tu švaistaisi su savo meile, lyg su kokia skara!

STEPONAS. Ką begelbės daug apie tai kalbėjus! Kas buvo—pražuvo.

PETRONĖ. Ne, ne pražuvo! (*Karštai*). Nepražuvo ir nepražus! (*Prisiglaudžia*). Aš niekam neatiduosiu tavęs, niekam! Tu esi mano, mano ant amžių!

STEPONAS. Et! (*atstumia ją*). Neturiu aš laiko čionais gaišti. Sudie! Nuobodį, lyg degutas, ir limpa! (*nuėjo*).

PETRONĖ. Palauk!! (*Nužengė kelis žingsnius ir sustojo*). Ar jis juokus daro? ar?... Nejau kitą kokią pamylėjo? E, ne, bernel', taip nebus! Aš tau ne Liucė, ne! Jai ant to jau eis, tai nė valandėlės nedūmėjusi pražūdysiu ir save ir tavę. Kitai tavęs neduosiu! (*Pauza*). Ką-gi jis būt pamylėjęs? (*Mįslija*).

3 SCENA.

PETRONĖ ir POVILAS.

(*Sutemo. Lakštingala ulbia*).

POVILAS (*įeina*). Žiūrėk, kur ji! Vos-ne-vos suraudau! Ar tu čia viena naktimis raganauji, ar ką? (*Apkabina ją*).

PETRONĖ. Eik po biasais!

POVILAS. Oi-oi-oi,—kokia pikta! Ar neįgėlė gyvatukė? (*Kvatoja*). Eisiva į būrį, ten tavęs pasigedo!

PETRONĖ. Nėra kas gali pasigesti.

POVILAS. O gal ir yra! Eikiva, ten linksma, smuikas, bubinas, eikš.... tuoj ir šokti eis, ir tu, žinoma, būsi karalaitė. Mane varu išvarė tavęs pajieškotų. Ko tu tokia nusiminus?

4 SCENA.

ORIŠKA (*neša vandenį ir stato palei triobą*). Na ir girelė mūsų, ne girelė, o Dievo pievelė! Kad ir nežinau kaip būtų sunku širdužei, išeini į gajelį, pasižiūrėsi aplinkui ir visus skausmus pamirši. Čia tau ir prūdelis ir malūnėlis, o te—ir vyšnių darželis!.... O darželyj ir lakštingalutė—giesmininkė... a, kad ulbia! Tjoch... Tjoch... Tjoch.... (*Užsimįslija ir dainuoja*).

Nečiulbėk, lakštingalėli,
Anksti, prieš aušrelę,
Nečiulbėk, mažas paukštyti,
Arti pas langelį!

Tavo giesmės—sidabrinės,
Tu dailiai dainuoji;
Tu laimingas: nieks nerūpi,
Nieko neatboji.

(*Patyliai sako*): Ir aš turėjau savo darželį, lakštingalas dainavo, ir lizdelis buvo—nieko neliko!.... (*šluosto akis*). Ničnieko neliko.... Tarnauti išėjau.... (*vėl dainuoja*).

O aš vargšė—raudulėlė,
Neturiu grintelės!
Kiets likim's man pagailėjo
Laimingos dieneles.

Lėkk dainuoti laimingiesiems,
Kur linksmai gyvena;
Tegul jiems tavo dainuzė
Jausmus pakutena.

Gi man vargšei ta dainuzė
Plėš' pusiau širdelę!
Smarkiai plaka ji krūtinėj',
Linkst žemyn galvelė!....

5 SCENA.

ORIŠKA, LEIBA, o toliaus ir PANAS.

LEIBA (*tarpduryj*). Eik šią į vidų! Nuėjo vandens ir pražuvo!

ORIŠKA. Tuojaus.... Aš tik ką sugrįžau (*pakelia viedrus*).

LEIBA (*išeina ant gonkų ir atsīsėda*). Ir išnešk man čia arbatos.

ORIŠKA. Gerai. (*Nuėjo*).

LEIBA (*sėdi ir žiūri į saulėlydžius*) Hm.... užsileido!.... Pražuvo!.... Taip ir mano gyvenimas, lyg šie saulėlydžiai. (*Nutilo*). Taip blikterėjo prieš veidą jaunystė ir nebėra!.... Nepasijutau, kaip ir žilti pradėjau.... Iškilis kartais jaunystė mintyje ir vėl užsimiršta.... Tik nepamiršti žmogus to triūso ir to vargo, kuriais sau gerybes

rinkai... O vis-gi pasirinkau, che, che, che! pasirinkau... bus gera dalelė mano Sarai... Tiek ir džiaugsmo beliko, kiek ta mergaitė.

PANAS (*įeina*). Labas vakaras, Leiba!

LEIBA. Sveikas—sveikas, Panas Trochimovič! (*Paduoda ranką*).

PANAS. Aš pas tave.

LEIBA. Ačiu, sėskit.

ORIŠKA (*atneša arbatos*). Sveikas gyvas, dėde.

PANAS (*sėdasi*). Sveika, sveika!

LEIBA (*į Orišką*). Atnešk ir jiems, ir lempą išnešk, užžibinusi.

ORIŠKA. Gerai. (*Nuėjo ir atneša arbatą ir lempą*).

PANAS. Žinele tau atvežiau.

LEIBA. Nuo ko ir kokią?

PANAS. Nuo Joselio.

LEIBA. Nuo Joselio?

PANAS. Aha.

LEIBA. Kur jūs jį suėjot?

PANAS. Korsunėj.

LEIBA. Tai Korsunėj buvot?

PANAS. Buvau, dabar tik, pavakariais, sugrįžau.

LEIBA. Ką-gi jis sakė?... Gerkite arbatą.

PANAS. Ačiu. Sakė linkėti labų dienų tau ir dukterei.

LEIBA. Ačiu, ačiu.

PANAS. Klausė, ar gavai iš jo gromatą.

LEIBA. Šiandien gavau.

PANAS. Sakėsi, ryt pas tave pribūsiąs.

LEIBA. Jis apie tą-patį rašė... Laukiame, laukiame, brangus svetelis!... Gerkit, meldžiamieji, arbatą gerkit. (*Geria*).

6 SCENA.

TIE PATĪS ir SARA.

SARA (*Sustoja grinčioje palei langą. Nuliūdusi*). Koks stebūklingas vakaras! Visą dangų apkabino saulėlydžiai!... Kaip gražiai ir kaip aiškiai jie dega... mėlina ugnele... tai žalia, raudona... o jose—gražutis mėnulis... puikus ir šviesus! gerėjasi, grožėjasi, tartum verčia ir tave gyventi, džiaugties ir gerėties Dievo spinduliais. Tu, mėnuli, žavėji, džiugini ne akis, bet širdį. Širdis prašo, trokšta meilės, tikros ir nevaržomos meilės,—ne vogtos, ne slaptos, kokias aš myliu!... (*Užsimąsto*).

PANAS. Ačiu, Leiba.

LEIBA. Gerkit da. Oriška! Oriška!

PANAS. Jai jau taip geras esi—išgersiu dar. (*Įeina Oriška*).

LEIBA. Įpilk mudum dar po stiklą.

ORIŠKA. Tuojaus. (*Paima nuo stalo stiklines ir išeina; po valandžiukės atneša arbatą ir prasišalina*).

PANAS. Ar tu, Leiba, girdėjai, kas pas mus, miestelyj, atsitiko?

LEIBA. Ne. O kas tokio?

PANAS. He!... Žinai, ten... Rodos mūsų antstolis gaus par makaulę!

LEIBA. Nu?! Kas atsitiko?

PANAS. Tur būti girdėjai, kad anstolis—tai reiškia...

LEIBA. Šš! (*Apsidairo*) kalbėk tyliai (*tyliai šnekučiuojasi ir geria arbatą*).

SARA. Nežinau, kas daryti—nežinau!... Mintis mintį aplenkia... ir viena mintis už visas vyriausia, tai yra apie Steponą... Širdis taip neramiai, skaudžiai plaka, tarsi jai angšta krūtinėje, lyg ji norėtų pasiliosuoti, išlėkti, bet ją kasžinkas spaudžia, sulaiko, neleidžia. Kaip tai yra sunku mylėtis slaptomis... Vogtinai... Vogtinai nuo tėčio, nuo žmonių, net nuo paties Dievo!—o reikia... juk negaliu širdžiai uždrausti mylėti, negaliu. Stebėtina, dievaži, ant šio svietelio: kad mylėtis, būk reikia būti vieno tikėjimo, prigulėti prie vienos tautos... būk žėdnas negali pasilikti tuom, kuom ir yra, nors ir myli kitą?...

LEIBA. Che-che-che... Nejaugis?

PANAS. Teisybė!

LEIBA. Štai tau štuka! Che-che-che! (*tyliai šnekasi*).

SARA. Rytoj ateis Joselis... cha-cha-cha! Jaunikis, cha-cha-cha... Ateis, kad mane išsivežus, kad įstatymų keliais privertus mane pamylėti jį, prigulėti jam... Ne!... Ne!... Jai tikėjimas ir įstatymai draudžia man mylėti, ką aš noriu, tai aš išsizadu tėvo tikėjimo, o betgi mylėsiu Steponą!... Išsizadėsiu tikėjimo... Baisu, baisu pamįslyti! (*Užsimąsto*).

LEIBA. Oi-oi-oi! Che-che-che!

PANAS. Jisai ir šiur, jisai ir tur, jis ir miežių, jis ir kviečių... ne! che-che-che! (*kvatoja abu*).

SARA (*pasiryžusi*). Vis viena!... Kad tik greičiau Steponas ateitų... susitarsiu su juo ir pabėgsiu iš čia, išbėgsiu... Pazinsiu tikrą, liuosą meilę... (*staiga*). O tėvas?!... Tėvas!... Kas bus su juo, seneliu? Jis nepergyvens (*pasilenkia ant rankų ir verkia*).

7 SCENA.

TIE PATĪS ir STEPONAS.

(*Steponas įeina slapstydamas; pamatęs Leibą su Panasu pasisuko atgal ir už kelių valandėlių prieina prie lango, kur sėdi Sara*).

LEIBA. Kaip pas mus kad sakoma: ferfol a gance postrojke! che-che-che!...

PANAS. Susilaukė mūsųškiai! Che-che-che!... O pas mus sako: pagal teisybę, sako, dirbk, pagal teisybę ir akis į viršų išlysi! Che-che-che... (*Užu triobų, toli, girdėtis sutartinę dainuojant*).

STEPONAS (*palei langą*). Labą vakarą, mano kregždute!

(T. B.)

Kl. J.

Kelios analogiškos patarlės.

—:O:—

Patarlės tai žmonių prityrimo maksimos. Kuo vienós ar kitos tautos žmonės vienodai pristryrė, tai maž-daug panašiai išreikšta ir jų patarlėse. Visų tautų bei giminių žmonės *savą* vis gražiausiu, meiliausiu skaito, tad ir jų patarlės vienodai apie tai kalba. Skirtumai tėra prilyginimuose bei metaforose. Tiems prilyginimams bei metaforoms vienuodiems esant, klausimas kyla iškur-gi tas vienodumas ir šiame dalyke. Žinoma, ir čia tankiai gali būt koincidentas. Vieni ir kiti dažniausia galėjo regėt kaip tik tą patį tą ar kitą gyvį, tą ar kitą dalyką turint tokias ar kitokias svarbiausias ypatybes, ir todėl vienodas metafonas pasigaminti. Taip daugybė tautų vienodoj prasmėj sako: "jis senas vilkas", "jis gera lapė" ir p. Bet toli-gražu ne viskas yra koincidentas. Daugelis dalykų gali būt kits-nuo-kito skolinai. Taipjau gali siekt labai žilos senovės,—tūloj tautų grupėj tūlos jų prokalbės. Šit patarlė, sakanti, jog negalima katės maiše pirkti, panašioj išvaizdoj, spėtinai yra germaniškos kilmės. Randame taipgi ją pas francūzus, italus, pagalios, lietuvius. Romanų prokalbėje—latinų kalboj—šios patarlės (panašioje išvaizdoj) nėra. Tad reikia manyti francūzus ir italus pasiskolinus tą patarlę nuo savo kaimynų germanų. Ne iš kur-kitur bus gavę ją ir lietuviai. Bet iš kur ji pas germanus, tai pasilieka klausimu. Tūli, surasdami keliose kalbose tūloj patarlėje tą patį prilyginimą, greitai padaro išvedimą, jog ta patarlė esanti iš bendrosios indo-europiečių tėvynės. Bet tokie išvedimai yra perdrąšūs. Šiandien ir žodžius bendrojon prokalbėn ne taip greitai nuskiriama. Suprantaną,—kad tikrai šiur ar tur tūlų dalykų pradžia nuskyrus, reikia turėti daugybės historiškiosios medžiagos, o jos kaip tik iš žilųjų laikų mums ir trūksta. Dar šiaip-taip galime kalbėti ne apie tiek senus laikus. Šitai radę latinus, italus bei portugalus vienodai sakant, jog varnas varnui akies nekirs, turime tiesą manyti italams bei portugalams šaltinių buvus latinų kalba. Tačiau, kaip pas lietuvius tas pats prilyginimas rados? Tur-būt atėjo iš latinų per katalikiškąją bažnyčią,—taip-jau, kaip daugelis žolių vardų atėjo pas mus per aptekas. Reiktų čia faktiško historiškojo paliūdyjimo. Tačiau jo nesu suradęs ir pirštu nurodyti negaliu.

Plačiau aiškinti patarlių kilmę šiandien man nerūpi. Tepaduodu prisistebėjimui keletą analogiškųjų patarlių įvairiose kalbose¹.

(Kalbos: Lat.—latinų, Fr.—francūzų, Vok.—vokiečių, Angl.—anglų, It.—italų, Hol.—holandų, Dan.—danų, Port.—portugalų, Rus.—rūsų).

¹ Nemažą tokių patarlių rinkinėlį skaitytojas gali rasti E. B. Mawr'ienės knygėlėje: *Analogous proverbs in ten languages*, London, 1885.

Tyla gera byla.

Lat. Eximia est virtus præstare rebus silentia.

Fr. C'est un grand mérite que de savoir se taire.

Vok. Reden ist Silber, Schweigen ist Gold.

Angl. Speech is silver, silence is gold.

Kas gal pirkti katiną maiše.

Lat. Spem pretio non emam.

Fr. N'achetez pas chat en poche.

Vok. Man kauft die Katze nicht im Sack.

Angl. Do not buy a pig in a poke.

It. Comprare gatta in sacco.

Hol. Koopt geen kat in een zak.

Nuo vilko bėgus, ant meškos užbėgus.

Lat. De fumo in flammam.

Fr. Tomber de la poêle dans la braise.

Vok. Aus dem Regen in die Traufe kommen.

Angl. Out of the frying pan into the fire.

Dan. Komme af Askon i Ilden.

Rus. Iz ognia da v poimia.

Savas vis gražiausias, nors būt ir pelėdos vaiks.

Lat. Sua cuique sponsa, mihi mea.—Suum cuique pulchrum.

Fr. Faire un cygne d'un oison.

Vok. Der Eider duenket seine Ente ein Falk.

Angl. His geese are all swans.

Tokis tokį pažino ir ant alaus pavadino (...ir į svečius pavadino).

Lat. Similia similibus.

Fr. Qui se ressemble, s'assemble.

Vok. Gleich sucht sich,

Gleich findet sich.

Angl. Like will to like.

It. Simili con simili vanno.

Kropas kropla ir abudu suodini.

Lat. Qui te deridet caudam trahit.

Fr. La pelle se moque du fourgon.

Vok. Ein Esel schimpft den andern Sackträger.

Angl. The pot calls the kettle grimy.

Kad jau pautas vištą mokina, tai jau gana.—Kiaušinis vištą mokina.

Lat. Ne sus Minervam docet.

Fr. Les oisons veulent mener les oies paitre.

Vok. Das Ei will klueger sein als die Henne.

Angl. Teach your grandmother to suck eggs.

Kad nepalenei mažo, tai užaugusio nei nemislyk.

Lat. Est arbuscula, non truncus curvandus in uncum.

Fr. A le'nfournier on fait les pains cornus.

Vok. Alte Bäume lassen sich nicht biegen.

Angl. The tree must be bent while it is young.

Geriaus vėliaus negu niekad.

Lat. Præstat sero quam nunquam.

Fr. Mieux vaut tard que jamais.

Vok. Besser spät als nie.

Angl. Better late than never.

Rus. Лучше поздно чем никогда.

*Ankstyboji danteliūs, vėlyboji akeles. Negailėsi anksti
kėlės, jaunas ženijs.*

Lat. Æneas se matutinus agebat.

Fr. Homme matineux, sain, alégre, et soigneux.

Vok. Frueh zu Bett, und frueh wiederauf,

Macht gesund und reich in Kauf.

Angl. Early to bed, and early to rise,

Makes a man healthy, wealthy, and wisé.

Rus. Кто рано встает, тому Бог подает.

Skęstqs ir šiaudo griebias.

Fr. L'homme qui se noie, s'accroche à un brin d'herbe.

Vok. Der Sinkende greift selbst nach einen Strohalm.

Angl. A drowning man catches at a straw.

It. Chi è portato giù dall' acqua, si attacca ad ogni
spini.

Varnas varnui akies nekirs.

Lat. Cornix cornici non effodit oculos.

Fr. Les loups ne se mangent pas entr'eux.

Vok. Ein Rabe hakt dem anderen die Augen nicht aus.

Angl. Dog does not eat dog.

It. Corvi con corvi non si cavan gli occhi.

Port. Corvos a corvos naõ se tiraõ os olhos.

Kalbėk apie velniq, jau jis ir čia.

Lat. Eccum lupus in sermone.

Fr. Quand on parle du loup, on en voit la queue.

Vok. Wenn man den Teufel an die Wand mahlt, da
kommt er.

Angl. Speak of the Devil, and he is sure to appear.

Hol. Als men van den Duivel spreekt,

Dan rammelt reeds zijn gebeente.

Rus. Легко čert na поминé.

Kq kuningai sako klausyk, bet kq daro nematyk.

Lat. Disce puer virtutem ex me.

Fr. Fais ce que je dis, mais ne fais pas ce que je fais.

Vok. Folgen meinem Worte, nicht meinem Thaten.

Angl. Do as I say, and not as I do.

It. Fa il bene che dico, et non il male che faccio.

Rus. (Puškinas). Живите как учу, но мнѣ не подра-
жайте.

Ranka ranką mazgoja (plauja).

Lat. Manus manum lavat, et ambæ vultum.

Fr. Passez-moi la rhubarbe, et je vous passerai le séné.
Vok. Wasche du mir den Bart, so wasch' ich dir die
Hand.

Angl. One hand washes the other, and both wash
the face.

It. Una mano lava l'atra, e tutt' e due lavano il viso.

Rus. Ruka ruku mojet.

Vilkas avies kailyj.

Fr. Le loup en pelisse de brébis.

Vok. Ein Wolf in Schofshaut.

Angl. A wolf in sheep's clothing.

Dan. Ofte er Ulvesind under Faareskind.

Akis—marios, pilvas—pragaras.

Fr. Ce qu'œil ne voit, au cœur ne deult.

Vok. Was das Auge nicht sieht,

Bekuemmert das Herz nicht.

Angl. What the eye sees not, the heart grieves not.

It. Se occhio non mira,

Cour non sospirá.

Sauso nieks neklauso.

Lat. Pecuniæ obediunt omnia.

Fr. Argent comptant porte médecine.

Vok. Hast du Geld, so setz dich nieder;

Hast du keins, so pack dich wieder.

Angl. Money makes the Mare to go.

Viena bėda nebėda, kai dvi-tris ušėda, tai bėda,

Lat. Aliud ex alio malum nascitur.

Fr. Un malheur ne vient jamais seul.

Vok. Kein Unglueck allein.

Angl. Misfortunes never come singly.

Ir šešėlio bijo. Savo šešėlio bijo.

Lat. Meticulosus est.

Angl. He is afraid of his own shadow.

KLAIDŲ PATAISYMAS.

Pereitame *Laisv. Minties* 18 nr. pataisytina šios
klaidos:

Straipsnyje 'Iš Etnografijos' 11-me priedaše (429
pusl.) atspausa: "Minimasai veikalas rods išleistas
1871 m.", turi būt: "Minimasai veikalas rods išleistas
1776 m." Data 1775 m. pasirodo visgi esant tikra. Mat,
tas veikalas (*De gen. hum. varietate nat.*) buvo Blu-
menbacho dezertacija baigiant universitetą.

Skyriuje "Kritika ir Bibliografija" 438 psl., pir-
mojoj skiltyj šeštoji eilutė iš apačios turi būt vietoje
septintosios, o septintoji vietoj šeštosios.

439 psl. pirmojoj skiltyj 8-je eilutėje atspausa
"vidaramžiu", turi būt "viduramžiu".